

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА
ГРІНЧЕНКА**

**Факультет суспільно-гуманітарних наук
Кафедра всесвітньої історії**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**КУЛЬТУРНО-ГУМАНІТАРНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА
ТУРЕЧЧИНИ (1991 – 2024)**

**Спеціальність: 032 Історія та археологія
Рівень вищої освіти: другий магістерський**

Виконав:

Шуточкін Владислав Олександрович,
студент групи ІСТм-1-23-2.0д

Науковий керівник:

Саган Галина Василівна,
професор кафедри всесвітньої історії,
доктор історичних наук, професор

Роботу захищено «___» _____ 20__р.

Оцінка _____

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	8
1.1. Огляд історіографії.....	8
1.2. Джерельна база	21
1.3. Методологічне підґрунтя.....	26
РОЗДІЛ 2. ДОГОВІРНЕ ТА ДИПЛОМАТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ВЗАЄМИН У КУЛЬТУРНО-ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ.....	32
2.1. Українсько-турецькі взаємини 1991 – 2014 рр.....	32
2.2. Відносини України та Турецької Республіки під час російсько-української війни.....	35
РОЗДІЛ 3. НАУКОВО-ОСВІТНЄ ПАРТНЕРСТВО УКРАЇНИ ТА ТУРЕЧЧИНИ.....	40
3.1. Науково-технологічна співпраця.....	40
3.2. Освітні зв'язки між країнами.....	47
РОЗДІЛ 4. УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ У НАЛАГОДЖЕННІ ГУМАНІТАРНИХ ВЗАЄМИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ТУРЕЧЧИНОЮ.....	58
4.1. Особливості становлення української громади в Туреччині.....	58
4.2. Діяльність української діаспори в Туреччині під час повномасштабного вторгнення Росії до України.....	63
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	77
ДОДАТКИ.....	92

ВСТУП

Актуальність. Отримання незалежності у 1991 році дало Україні вирішувати ефективно питання геополітичних відносин з сусідніми країнами. Не винятком є відносини з нашою чорноморською сусідкою – Турецькою Республікою. Обидві країни мають спільне історичне та культурне минуле. Вплив українців на історію Туреччини був величезним. Варто згадати українську полонянку Анастасію Лісовську, яка згодом стала однією з наймогутнішою жінкою в історії Османської імперії. Також, неодноразово Османська імперія була нашим стратегічним партнером у боротьбі з Річчю Посполитою та Московським царством, які прагнули підкорити собі Україну. Після приєднання наших земель до імперської Росії, багато співвітчизників знайшли політичний притулок у Туреччині і неодноразово отримували фінансову допомогу від османського уряду.

З кожним роком постає питання розвитку культурно-гуманітарної співпраці між Україною та Туреччиною. Нині, держави мають високорозвинений політичний діалог, що дає підґрунтя до розвитку культурних відносин. Зокрема, в освіті, що є невід’ємною складовою суспільного розвитку будь-якої країни. Освітня співпраця між Україною та Туреччиною дозволяє Україні знайомитися з досвідом і трансформувати власну систему освіти за новітніми стандартами. Наука, нині, також посідає важливе місце серед сфер суспільного розвитку України. Наукові здобутки, наприклад у військовій справі, не тільки запроваджують новітні види озброєння, а також дають змогу визволяти землі України від російських окупантів та забезпечити сталий мир і колективну безпеку в європейському просторі. Не менш важливим є контакти українських громад Туреччини з її урядом. у часи повномасштабного вторгнення РФ до України. Українська діаспора намагається допомогти багатьом громадянам нашої країни, які постраждали від дій російської армії, проводять багатотисячні

акції на підтримку України задля привернення уваги світової спільноти до дій Росії, які суперечать нормам міжнародного права.

Культурно-гуманітарна співпраця України та Туреччини відкриває нові можливості для обох країн. Взявши до уваги вищесказане відзначимо, що питання цих відносин між країнами вимагає детального розгляду. Дослідження партнерства обох країн є багатовекторними і полягають у розкритті специфіки форм, реалізацій, та перспектив співпраці, їх практичного значення для майбутнього.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у тому, аби вивчити зміст, виокремити сильні сторони та зазначити подальші перспективи культурно-гуманітарної співпраці України та Туреччини.

Реалізація мети передбачає виконання наступних **завдань**:

- 1) охарактеризувати наукову літературу та джерельну базу з історії розвитку взаємин між Україною та Туреччиною у ХХІ ст.
- 2) вказати вплив політичних відносин на формування культурно-гуманітарного співробітництва України та Туреччини
- 3) розкрити зміст освітньої співпраці між країнами;
- 4) показати основні вектори наукових контактів України та Туреччини.
- 5) розкрити діяльність української діаспори в Туреччині в часи незалежності та показати виклики громади, що породжені повномасштабним вторгненням Росії до України.

Об'єктом дослідження є співпраця України та Туреччини упродовж 1991-2024 років.

Предметом дослідження є культурно-гуманітарна складова партнерських відносин України та Туреччини протягом 1991-2024 років.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 1991 р. до 2024 р. Нижній період починається від відновлення української незалежності, подальшого визнання Турецькою Республікою та налагодження відносин.

Нижня меж сягає сьогодення і дозволяє показати, як російсько-українська війна вплинула на співпрацю між країнами.

Територіальні межі дослідження окреслюються кордонами України та Туреччини станом на 1991 – 2024 р. Зазначимо, що з 2014 року Кримський півострів та частина Донецької та Луганської області є тимчасово окупованими Російською Федерацією територіями. З 2022 року внаслідок повномасштабного вторгнення Росії до України частина Херсонської, Запорізької, Донецької та Луганської області є тимчасово підконтрольна РФ.

Методи дослідження. У дослідженні були використані як загальнонаукові методи: аналіз, синтез, узагальнення, так і спеціально-історичні методи: проблемно-хронологічний та ретроспективний. Метод аналізу та синтезу дозволив розділити предмет нашого дослідження на складові частини, розглянути окремі аспекти науково-освітньої співпраці України з Туреччиною, виділити ключові особливості та об'єднати їх в єдине ціле. Завдяки методу узагальненню, на основі отриманих конкретних результатів дослідження було зроблено узагальнені висновки до роботи. Проблемно-хронологічний метод дозволив розділити обрану проблематику на кілька вузких підтем, кожна з яких присвячена освітній та науковій співпраці країн й розглянута в хронологічній послідовності. Ретроспективний метод забезпечив можливість на основі джерельної бази встановити основні причинно-наслідкові зв'язки розвитку партнерства України з Турецькою Республікою.

Наукова новизна роботи полягає у наступному:

- здійснено спробу вказати на об'єм та значимість культурно-гуманітарної співпраці України та Туреччини у контексті зовнішньополітичного партнерства між країнами ;
- розкрито дипломатичне підґрунтя культурно-гуманітарних взаємин між Україною та Турецькою Республікою;

- показано зміст, основні форми та вектори розвитку освітнього партнерства між державами;
- продемонстровано сучасний стан, розвиток та реалізацію українськими громадами Туреччини соціально-гуманітарних проєктів, особливо під час повномасштабного вторгнення Росії до України.

Практичне значення. Робота стане в пригоді для дослідження українсько-турецьких зв'язків, підготовки монографій, статей, посібників, розробки тематичних навчальних курсів та лекцій для студентів закладів вищої освіти.

Апробація дослідження. Окремі результати кваліфікаційної роботи апробовано у формі статей фахових видань категорії «Б»:

1. Саган Г. В., Шуточкін В. О. Налагодження освітніх зв'язків України з Туреччиною у перші десятиліття ХХІ століття. *Вісник Черкаського університету. Серія «Історичні науки»*, 2021. Вип. 1. С. 105 – 112. DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5908-2021-1-105-112> (дата звернення: 05.06.2025)
2. Саган Г. В., Шуточкін В. О. Науково-технологічне партнерство України з Туреччиною (1992–2021). *Вісник Черкаського університету. Серія «Історичні науки»*, 2022. Вип.1. С. 167 – 175. DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5908-2022-1-167-175> (дата звернення: 05.06.2025)
3. Саган Г., Шуточкін В. Трансформації політичних відносин між Україною та Турецькою Республікою (2014 - 2024). *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 2024. Т.3. Вип.73. С.12 – 20. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-3-2> (дата звернення: 05.06.2025)
4. Саган Г., Шуточкін В. Українська діаспора в Туреччині під час повномасштабного вторгнення Росії до України: нові виклики та тенденції. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені*

Івана Франка, 2024. Т.2. Вип.78. С. 17 – 23 DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/78-2-3> (дата звернення: 05.06.2025)

У формі доповідях:

- «Військово-політична співпраця України та Туреччини в умовах повномасштабного вторгнення Росії» на XII Всеукраїнські драгоманивські читання молодих істориків «Україна в європейській та світовій історії: актуальні проблеми сучасного наукового й освітнього дискурсу» 17 березня 2023 року;

- «Українська діаспора в Туреччині: нові тенденції в діяльності після повномасштабного вторгнення Росії до України» на XII Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених із міжнародною участю «Українська минувшина: війни за ідентичність і незалежність» 25 квітня 2024 року;

- «Трансформація політичних відносин між Україною та Турецькою республікою (2014 – 2024)» на II Всеукраїнському Форумі молодих сходознавців 23-24 травня 2024 року;

- «Турецько-український діалог за часів президенства Реджепа Тайїпа Ердогана (2014 –2024)» на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Україна у світовому історичному просторі» 22 листопада 2024 року.

Структура роботи складається із змісту, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури та додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 97 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА, МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Огляд історіографії

Відносини України та Турецької Республіки мали вагоме місце у дослідженнях української історичної науки. Нині, цим питанням займається широке коло українських дослідників. Зважаючи на велику кількість праць, присвячених цій темі, варто їх розділити на кілька груп:

- 1) праці, що розкривають зовнішньополітичні відносини між Україною та Туреччиною;
- 2) наукові доробки, що стосуються питань культурно-гуманітарної співпраці між цими державами;
- 3) дослідження, що розкривали історію української присутності в Туреччині та вплив українських громад на розвиток партнерства України з Туреччиною;
- 4) зарубіжна історіографія, що розкриває відносини між Україною та Турецькою Республікою;

Першу групу складають роботи, що розкривають відносини між Україною та Туреччиною в контексті зовнішньої політики. Такі праці дозволяють розкрити історію становлення контактів між українцями та турками, особливості розвитку двосторонніх зв'язків, перспективи партнерства та вплив зовнішньополітичних відносин на формування культурно-гуманітарної колаборації між Україною та Туреччиною. Одним із науковців, який розкривав питання українсько-турецьких відносин є колишній Надзвичайний Посол України в Турецькій Республіці Сергій Корсунський. У своїй праці «Українсько-турецькі відносини: минуле, сьогодення, завтра»¹ дипломат зробив історичну ретроспективу закладення та

¹ Корсунський С. Українсько-турецькі відносини: минуле, сьогодення, завтра... *Зовнішня політика і дипломатія України*, 2011. Вип. 17. С. 24–31

встановлення українсько-турецьких зв'язків, починаючи з ключового періоду формування української нації, який припав на XV – XVII століття, коли Україна опинилася в епіцентрі протистояння Речі Посполитої, Московського царства та Османської імперії. Також, на його думку, є важлива історична візія українсько-турецьких відносин у період національно-визвольних змагань 1917 – 1921 рр. та часів існування УРСР. Тому, вивчення історії формування партнерства між цими державами є актуальним з точки зору стратегічного планування геополітичних відносин. Сергій Корсунський окреслює взаємини двох держав у військовій та військово-технологічній справі. Посол зауважив, що цей діалог двох країн керується співробітництвом між видами збройних сил, обміном досвідом з питань їх розвитку та спільної участі у миротворчих операціях, продовження співпраці в рамках «BLACKSEAFOR» та «Чорноморської гармонії»².

Праця, яка розкриває багато аспектів еволюції українсько-турецьких відносин, є монографія Б. Сергійчука та В. Сергійчука «На межі двох світів. Українсько-турецькі відносини в середині XVI–на початку XXI століття»³. Дослідники аналізують перебіг розвитку українсько-турецьких відносин із середини XVI століття, починаючи з візиту засновника Запорозької Січі князя Дмитра Вишневецького до Османської Порти, наводять окремі факти розвитку відносин між державами у добу УНР⁴, та простежують становлення сучасних українсько-турецьких відносин, зазначаючи слова колишнього президента Турецької Республіки Сулеймана Деміреля щодо принципу поваги Туреччини до суверенітету нашої держави.

Питанням політичної співпраці між Україною та Туреччиною активно займалася дослідниця Тетяна Лахманюк. У своїй статті⁵ вона проаналізувала

2 Корсунський С. Українсько-турецькі відносини... С. 28

3 Сергійчук Б., Сергійчук В. На межі двох світів. Українсько-турецькі відносини в середині XVI–на початку XXI століття. Київ: ПП. Сергійчук М.І., 2011. 320 с.

4 Сергійчук Б., Сергійчук В. На межі двох світів... С. 262

5 Лахманюк Т. Україна і Турецька Республіка: шляхи співробітництва. Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія,

договірні-правову базу українсько-турецьких відносин, дослідила політичні взаємовідносини між двома країнами та побіжно розглянула науково-технічне співробітництво та співпрацю в гуманітарній сфері. Зокрема, науковиця акцентує особливу увагу на взаємодії в Чорноморському регіоні на основі «Декларації про Чорноморське економічне співробітництво», яка була підписана у Стамбулі 25 червня 1992 р. одинадцятьма країнами чорноморського регіону та включає їх взаємні зобов'язання щодо поступового зняття обмежень на пересування капіталів, товарів, послуг і людей⁶. Не оминула дослідниця й тему відносин Україна – НАТО, що стала порядком денним зустрічей, які відбулися під час Стамбульського саміту НАТО в 2004 р. Як зазначив тодішній міністр закордонних справ Туреччини Абдулла Гюль⁷, Україна зі своїм великим потенціалом для розвитку є особливим партнером для Туреччини та НАТО. Посадовець впевнив, що Туреччина всіляко співпрацюватиме з Україною і допомагатиме їй у євроатлантичному процесі. Особливо Тетяна Лахманюк наголосила на допомозу Туреччини у справі інтеграції кримських татар в українське суспільство. Турецька Республіка неодноразово звертала увагу на об'єднавчій ролі кримськотатарського фактору та зацікавленості у стабільному Криму в складі України і високій оцінці внеску нашої держави у справу надання допомоги кримським татарам у процесі репатріації і відновлення прав осіб депортованих за національною ознакою⁸. Тому співробітництво з Турецькою Республікою у вирішенні питань кримських татар є нагальною необхідністю для нашої держави.

Політико-економічними аспектами займалася дослідниця Євгенія Солових. У своєму науковому доробку⁹ вона визначила основні

міжнародні відносини. 2012. Вип.9 С. 140–145

⁶ Лахманюк Т. Україна і Турецька Республіка... С. 141

⁷ Там само. С. 142

⁸ Там само. С. 143

⁹ Солових Є. Україна-Туреччина: Політико-економічні аспекти взаємовідносин перспективи розвитку. Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Краєзнавство. Туризм». 2018. Вип.8. С. 80 – 87. DOI: 10.26565/2310-9513-2018-8-08

зовнішньоекономічні вектори між Україною і Туреччиною, проаналізувала генезис встановлення відносин між Україною і Туреччиною з моменту проголошення Україною незалежності, визначила першочергові пріоритети співпраці між двома державами та з'ясувала найбільш пріоритетні напрямки економічного партнерства між двома країнами для обґрунтування можливих сценаріїв розвитку їх подальших відносин. Однак, дослідниця зазначає, що протягом першого десятиріччя після розвалу Радянського Союзу, відносини України і Туреччини відзначалися деякою напруженістю і майже відсутністю політичного діалогу. А пасивність України щодо подальшого впровадження проголошених ініціатив, неузгодженість дій гілок влади всередині країни, періодична зміна векторів у зовнішній політиці, особливо періодичною конфронтацією з Росією, створили Україні імідж слабкої непередбачуваної країни і сприяли Туреччину переорієнтувати на співробітництво з іншими країнами пострадянського простору¹⁰. Проте, з 2010 р. відбувається поступове відновлення українсько-турецьких відносин. Так, вперше за останнє десятиріччя серед пріоритетних зовнішньополітичних партнерів Туреччини була згадана Україна¹¹.

Цікавим та актуальним є дослідження Руслана Демшичака «Корекція українсько-турецьких відносин у контексті зовнішньополітичного курсу президента Туреччини Реджепа Ердогана»¹². Науковець дослідив трансформацію зовнішньополітичного курсу Туреччини в період президентства Р. Ердогана і те, як політика голови Туреччини впливає на характер українсько-турецьких відносин. На думку Демшичака, події в Україні, а саме події Революції Гідності, анексію Криму та розв'язаною РФ війною на Сході України, трактувалися Анкарою як боротьба за впливи на міжнародній арені між Росією та Заходом.

10 Солових Є. Україна-Туреччина... С. 82

11 Там само. С. 82

12 Демшичак Р. Корекція українсько-турецьких відносин у контексті зовнішньополітичного курсу президента Туреччини Реджепа Ердогана. *Науковий журнал «Політикус»*. 2019. Вип.1. С. 82 – 87. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2019-1-82-87>

Тому, Туреччина де-факто визнала анексію Криму з боку РФ, оскільки налагоджує транспортне сполучення з Кримом, обмежує доступ ВМС США до Чорного моря відповідно до конвенції Монтре¹³ та намагається не загострювати кримськотатарське питання¹⁴. Однак, не дивлячись на посередництво в питаннях війни, турецька сторона висловлює незмінну підтримку територіальної цілісності та суверенітету України в її міжнародно визнаних кордонах. Окремий наголос вона робить на консолідацію зусиль з метою захисту прав кримських татар, які потерпають під тиском окупаційної влади в Криму. Також, у 2018 році українська і турецька сторони констатували суттєву активізацію взаємодії в гуманітарній сфері, зокрема, було оголошено започаткування вивчення української мови в турецьких університетах¹⁵.

Дослідниця Марина Воротнюк¹⁶ зазначила потенціал у стратегічного партнерства між Україною і Туреччиною, але нинішній рівень двосторонніх відносин, на жаль, ще не відповідає вимогам саме такого партнерства. Однак, на її думку, наразі продуктивних контактів у багатьох сферах немає. Незадовільною, на думку Солових, є гуманітарна співпраця – суспільства в обох країнах майже нічого не знають про історію і культуру одне одного. Так, турецькі масмедіа не звертають особливої уваги на Україну, новини про неї є поодинокими та поверховими. Така ж ситуація в українському медіа-просторі стосовно Туреччини. Водночас, країни мають різні історичні погляди одна на одну. Зокрема, Україна наслідувала радянську історіографію і бачення Туреччини часів протистояння СРСР – Захід¹⁷.

13 *Конвенція Монтре 1936 р.* – конвенція про режим чорноморських проток, згідно з якою Туреччина під час війни, в якій вона не бере участь, має закрити протоки для проходу військових суден будь-якої держави, яка перебуває у стані війни.

14 Демшичак Р. Корекція українсько-турецьких відносин... С. 84

15 Там само. С. 85

16 Воротнюк М. Українсько-турецькі відносини: здобутки, проблеми, перспективи. *Зміцнення безпеки в Чорноморському регіоні і перспективи турецько-українського співробітництва: тези міжнародної конференції*, м. Стамбул, 13 травня 2011 р. / Центр міжнародних та європейських досліджень Університету Кадір Хас і Центр Разумкова, 2011 р. С. 36 – 40

17 Воротнюк М. Українсько-турецькі відносини... С. 37

За даними Центру Разумкова¹⁸, українсько-турецьке співробітництво у сфері безпеки Чорноморського регіону характеризується специфічними особливостями та викликами, зумовленими належністю цього регіону до різних економічних, політичних і військово-політичних макрорегіональних структур, зокрема ЄС, НАТО та ОДКБ. Географічне положення Чорноморського регіону визначає його високу геополітичну вразливість. Центр ідентифікує регіональні амбіції Російської Федерації як один із ключових факторів дестабілізації, що проявляються у прагненні відновити вплив на країни Кавказу, Молдову та Україну, а також у використанні енергетичної залежності держав ЄС від російських енергоресурсів як інструменту політичного й економічного тиску.

Турецько-український дослідник Аль-Азаві Хайдер Аділ Кадім у своїй дисертаційній роботі¹⁹ приділяє значну увагу аналізу політичної взаємодії між Україною та Турецькою Республікою, наголошуючи на ключовій ролі безпекового партнерства між Туреччиною, країнами Європейського Союзу та Україною. Науковець підкреслює, що таке партнерство спрямоване на впровадження комплексу заходів, покликаних запобігти ескалації конфлікту з невизнаною Придністровською Молдавською Республікою – сепаратистським утворенням, створеним кремлівським режимом як буферна зона для стримування розширення НАТО на схід. На думку Аль-Азаві, ефективним інструментом протидії подальшій сепаратизації Чорноморського регіону є розвиток партнерських відносин між Туреччиною та Україною, що сприяє політичній стабілізації держав Чорноморського басейну. Окрім цього, стратегічне партнерство розглядається як конструктивний механізм, який не лише підтримує демократизацію регіону, але й забезпечує Україні встановлення

18 Центр Разумкова. Українсько-турецьке партнерство в контексті безпеки і стабільності чорноморського регіону. *Зміцнення безпеки в Чорноморському регіоні і перспективи турецько-українського співробітництва*: тези міжнародної конференції, м. Стамбул, 13 травня 2011 р. / Центр міжнародних та європейських досліджень Університету Кадір Хас і Центр Разумкова, 2011 р. С.49 – 68

19 Аль-Азаві Хайдер Аділ Кадім. Еволюція регіональної політики Турецької Республіки: дис... канд. політ. наук: 23.00.04. Київ, 2017. 252 с.

тісних і, в умовах повномасштабної агресії Російської Федерації, критично важливих союзницьких зв'язків із США та НАТО, враховуючи членство Туреччини в Північноатлантичному альянсі²⁰.

Другою групою дослідження є наукові доробки, що стосуються питань культурно-гуманітарної співпраці між цими державами. В українській історичній науці мало звертали увагу на цей вид колаборації між державами. Однак, науковці у своїх напрацюваннях побіжно звертали увагу на культурно-гуманітарне співробітництво між державами як частину зовнішньополітичних зв'язків. Зокрема, про зв'язки держав у сфері освіти і культури писала Наталія Михтарян. У своїй праці²¹ дослідниця згадала про перші дипломатичні відносини між УСРР і Турецькою Республікою в 1922 р. Ці контакти поновили культурні зв'язки між нашими народами, які мають давню історію. Дослідниця згадує, що у січні 1926 р. у Харкові були створені Всеукраїнська наукова асоціація сходознавців (ВУНАС) і Тюркський комітет на чолі з академіком Агатангелом Кримським, що в свою чергу сприяло розвитку українсько-турецьких відносин. Невдовзі візит у відповідь в Україну зробили і турецькі вчені, які взяли участь у роботі другого Всеукраїнського з'їзду сходознавців, що проходив у Харкові з 1 по 6 листопада 1929 року. Науковиця також наголошує на особливому інтересі з боку турецької літературної громадськості до постаті Тараса Шевченка. У 1927 році було опубліковано нарис Ризвана Нафіза про життя та творчість великого Кобзаря та вміщено переклад «Заповіту» турецькою мовою²². Однак, із започаткуванням сталінського курсу на обмеження прав республік Радянського Союзу сталося різке скорочення обсягу міжнародних зв'язків країн, що призвело до формалізації дії українсько-турецького Договору від 22 січня 1922 р. Однак, Наталя Мхитарян зауважує, що деяке пожвавлення економічних, науково-технічних і культурних стосунків відбулося у 1960 – 80-і

20 Аль-Азаві Хайдер Аділ Кадім. Еволюція регіональної політики... С.121

21 Мхитарян Н. До 90-річчя українсько-турецького Договору про дружбу і братерство від 2 січня 1922 року. *Сходознавство* : зб.наук. пр. / голова ред. О.О. Хамрай. Вип. 59. с. 148-163

22 Мхитарян Н. До 90-річчя... С.153

роки, але про повномірне відтворення українсько-турецьких відносин можна говорити після здобуття незалежності України²³.

Дослідниця не оминула це питання і в аналітичній записці «Стан та перспективи українсько-турецьких відносин»²⁴, що розкриває науково-технологічну співпрацю між Україною та Турецькою Республікою. На її думку, пріоритетними напрямками взаємодії у цій сфері є підготовка концептуальних документів, забезпечення діяльності спільних науково-дослідних структур, зокрема, Українсько-турецького комітету з питань науково-технічного співробітництва та Координаційного комітету з питань діяльності Міжнародної лабораторії високих технологій, здійснення обмінів та виконання спільних досліджень²⁵. Наталя Мхитарян зазначає, що спільні наукові дослідження між установами України і Туреччини виконуються у сфері інформаційних технологій, мікроелектроніки, фізики напівпровідників, матеріалознавства, енергетики та екології Чорного моря. Окремі проекти виконуються на багатосторонній основі в рамках Сьомої програми ЄС, а також по лінії Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС)²⁶.

Наджи Бостанджи теж побічно торкався питання культурно-гуманітарних зв'язків. У своїй статті «Коротка історія українсько-турецьких зв'язків»²⁷ дослідник акцентує увагу на науково-технічній співпраці між державами, зокрема, зазначивши, що з 2011 року здійснювалася реалізація дванадцяти спільних науково-дослідних проєктів, чотири з яких курувало Міністерство освіти та науки України, а 8 – НАН України. Серед учасників цих проєктів з українського боку були науково-дослідні інститути в структурі НАН України, з турецького боку – столичні та регіональні університети. Отже, на думку

²³ Там само. С.154

²⁴ Мхитарян Н. «Стан та перспективи українсько-турецьких відносин». Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. 2018. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/472/>

²⁵ Там само.

²⁶ Там само.

²⁷ Бостанджи Н. Коротка історія українсько-турецьких зв'язків. *Східний світ*, 2011. №1. С. 15 – 20

науковця, українсько-турецьке співробітництво в галузі науки й технологій дістає дедалі більшу практичну реалізацію²⁸. Щодо співпраці в галузі освіти, Наджи Бостанджи яскраво наводить приклад співробітництва між Київським національним економічним університетом імені Вадима Гетьмана та Університетом Газі. У рамках Протоколу про співробітництво, підписаного у 2001 році, регулярно здійснюється обмін студентами та професорсько-викладацьким складом, а також організуються взаємні візити спортивних команд. Значним досягненням двосторонньої співпраці стало запровадження з 2002 року викладання української мови в Університеті Газі²⁹.

Третю групу дослідження становлять праці, що розкривають історію української присутності в Туреччині та вплив українських громад на розвиток партнерства України з Туреччиною. Однією з ключових праць, присвячених аналізу історичних аспектів культурних зв'язків між українським і турецьким народами та висвітленню причин перебування українців на території Туреччини, є дослідження Галини Саган³⁰. Авторка здійснює історичний огляд контактів між українцями та турками, починаючи від середньовіччя і до занепаду Османської імперії, а також визначає чинники міграції українців до Анатолії та інших регіонів, що входили до складу імперії. Особливу увагу на життя української громади в Туреччині дослідниця акцентує в епоху національно-визвольних змагань 1917 – 1921 рр. Зокрема, в той час українські емігранти переважно мали статус біженців. Питання працевлаштування було вкрай складним, і більшість із них знаходили роботу, що передбачала важку фізичну працю, зокрема на сільськогосподарських фермах, у якості вантажників чи носіїв. Однак зароблених коштів часто не вистачало для забезпечення базових потреб, що призводило до значних матеріальних труднощів. Лише поодинокі емігранти

28 Бостанджи Н. Коротка історія українсько-турецьких зв'язків... С. 18

29 Там само. С. 19

30 Саган Г. Історична ретроспекція української присутності на турецькій землі. *Вісник Черкаського університету. Серія. Історичні науки*, 2017. № 4. С.63 –70

отримували підтримку від американських установ, причому, як правило, це були особи, які видавали себе за росіян³¹. Також, Галина Саган зазначає, що наприкінці 1920 року, у зв'язку з угодою між Туреччиною та Радянською Росією, турецький уряд ухвалив закон, що зобов'язував видачу українців більшовицькій владі. Це змусило багатьох емігрантів тимчасово припинити відкриту діяльність, а деякі залишили Стамбул. Згодом українські емігранти розпочали відновлення діаспорного життя, створюючи так звані округові земляцтва, ініціаторами яких виступали вихідці з Херсонщини, Поділля, Волині, Київщини, Чорноморщини та Галичини, результатом чого стало створення Української громади в Туреччині в 1928 році³².

Ольга Сухобокова також зверталася до дослідження української громади в Туреччині. Зокрема, вона зосередила увагу на трансформацію наших співгромадян з національної спільноти до діаспори³³. Дослідниця провела аналіз процесу консолідації українців у Туреччині та трансформації української етнічної спільноти в українську діаспору як організовану спільноту, яка створила розгалужену мережу осередків та центральний координаційний орган, що має спільні завдання, забезпечує культурну наступність поколінь та взаємодіє з історичною батьківщиною. Особливістю її дослідження стало проведення спеціальних інтерв'ю з трьома керівниками українських організацій у Туреччині: головою одного з перших та найбільших українських відділень у цій країні «Українська родина» Вітою Михайловою (Анталія)³⁴, лідеркою однієї з молодих громад «Чорноморська асоціація українців» у Самсуні Людмилою Шимко³⁵, та засновницею «Української культурно-мистецької асоціації» Олесею Мерджан³⁶. Ці інтерв'ю дозволили на конкретних прикладах продемонструвати особливості

31 Саган Г. Історична ретроспекція української присутності... С. 69

32 Там само. С. 70

33 Сухобокова О. Українська громада в Туреччині: від національної спільноти до діаспори. *Східний світ*. 2021. № 3. С. 135–148. DOI: <https://doi.org/10.15407/orientw2021.03.135> (дата звернення: 05.06.2025 р.)

34 Сухобокова О. Українська громада в Туреччині... С. 140

35 Там само. С. 140

36 Там само. С. 141

створення та діяльності українських культурних та громадських організацій у Туреччині.

Колективна праця³⁷ Ірини Ключковської, Оксани П'ятковської Юрія Марусика, Вікторії Черепенчук та Христини Манюк аналізувала процеси міграції з України до Турецької Республіки. У межах дослідження було представлено типовий соціально-демографічний портрет українського мігранта в Туреччині, розглянуто причини, динаміку та особливості міграційних процесів, а також виклики й проблеми, пов'язані з інтеграцією українських мігрантів у турецьке суспільство. Окрему увагу автори приділили питанням збереження національної ідентичності, її трансформації, формуванню українських громад, підтримці зв'язків із батьківщиною, а також перспективам розвитку цих громад у майбутньому. Зокрема, науковці вказали особливості працевлаштування та зайнятості в Туреччині. Однією з вагомих соціально-економічних проблем Турецької Республіки є високий рівень безробіття серед місцевого населення, що суттєво впливає на формування її імміграційної політики. Згідно з даними Світового банку (2021), упродовж останніх років показник безробіття в країні демонструє стійке зростання, досягнувши 13,9% у 2020 році. У зв'язку з цим запроваджено обов'язкову умову для отримання дозволу на роботу іноземними громадянами: роботодавець зобов'язаний працевлаштувати щонайменше п'ять осіб, які мають громадянство Турецької Республіки³⁸.

Четвертою групою дослідження є зарубіжні праці, що розкриває відносини між Україною та Турецькою Республікою. Варто включити до цієї групи дослідження турецьких науковців, які розкривали зміст та форми українсько-турецького співробітництва. Однією із таких є стаття Їлдиріма Чінара «Проекція російсько-української війни на турецько-українські відносини»³⁹. Він зазначає,

37 Ключковська І., П'ятковська О., Марусик Ю., Черепенчук В., Манюк Х. Українці Туреччини: суспільство, ідентичність, майбутнє. Результати дослідження. Львів, 2022. 315 с. URL: <https://miok.lviv.ua/?p=21047> (дата звернення: 05.06.2025)

38 Ключковська, І., П'ятковська, О., Марусик, Ю... С. 126

39 Çınar Y. Rusya-Ukrayna savaşının Türkiye-Ukrayna ilişkilerine izdüşümü. *Istanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2024. Cilt 5 Sayı 1. S. 17 – 31

що розпочата Росією анексія Криму, війна на Сході України в 2014 році та повномасштабне вторгненням у 2022 році, вплинула на співпрацю між Анкарою та Києвом. Туреччина стала важливим постачальником військової техніки для України, зокрема безпілотних літальних апаратів Bayraktar TB2, які відіграли значну роль у захисті України від російської агресії. Ця співпраця посилила стратегічне партнерство між країнами, попри те, що Туреччина уникає прямих санкцій проти Росії, щоб зберегти власні економічні інтереси. Автор наголошує на унікальній позиції Туреччини як члена НАТО, який водночас підтримує діалог із Росією. Туреччина виступає посередником у переговорах між Росією та Україною, що підтверджується організацією зустрічей на високому рівні, наприклад, у Стамбулі (березень 2022) та створенням механізмів, таких як турецько-українська робоча група з відновлення України⁴⁰.

Махір Айдин розглянув історичні зв'язки між Туреччиною та Україною, які мають глибоке коріння, що сягає періоду Русі-України (882–1132 рр.)⁴¹. У цей час контакти між слов'янськими племенами та тюркськими народами, зокрема через Чорноморський регіон, формували основу для майбутньої взаємодії. аналізує відносини між Османською імперією та Запорізькими козаками у XVII–XVIII століттях. Зокрема, розглядаються спроби козаків встановити союзи з Османами для протистояння Польщі та Московії. Автор звертає увагу на дипломатичні контакти, такі як Ливадійські посольства, та їх значення для обох сторін⁴². Ці зв'язки мали важливе значення для безпеки Чорноморського регіону, де Османська імперія прагнула протистояти експансії Московського царства. Махін Айдин зауважує, що після розпаду Російської імперії у 1917 році Туреччина однією з перших визнала Українську Народну Республіку, що стало важливим кроком у формуванні сучасних двосторонніх відносин. Однак Друга світова війна призвела до перерви в активних контактах між двома країнами, яка

40 Çinar Y. Rusya-Ukrayna savaşının Türkiye-Ukrayna... S. 25

41 Aydın M. Tarih boyunca Türkiye-Ukrayna ilişkileri. *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2015. Sayı 28 S. 31 – 44

42 Aydın M. Tarih boyunca Türkiye-Ukrayna... S. 20

тривала майже пів століття. Відновлення відносин відбулося після здобуття Україною незалежності в 1991 році, коли Туреччина знову стала однією з перших держав, що визнали суверенітет України⁴³.

Питання українсько-турецької співпраці цікавило не тільки турецьких, а й європейських вчених. Зокрема, угорський науковець Шандор Фьольдварі акцентує на стратегічній важливості Чорноморського регіону як зони перетину інтересів України, Туреччини, Росії та країн НАТО⁴⁴. Автор підкреслює, що Чорне море є не лише економічним і торговельним шляхом, але й ареною геополітичного суперництва, особливо після анексії Криму Росією у 2014 році. Дослідник акцентує на тому, що Туреччина є одним із найбільших інвесторів в Україні, з інвестиціями у 2021 році на суму близько 4,5 млрд дол. США⁴⁵. Спільні проєкти включають інфраструктурні об'єкти, такі як автомагістраль Київ–Одеса, та виробництво літаків. Фьольдварі підсумовує, що українсько-турецька співпраця має значний потенціал для зміцнення безпеки та економічного розвитку Чорноморського регіону. Стратегічне партнерство, засноване на історичних зв'язках і спільних інтересах, може стати противагою російській експансії, якщо обидві країни продовжать розвивати військову та економічну кооперацію⁴⁶.

Отже, проаналізувавши історіографію, можна зробити висновок, що Українські дослідники аналізують проблему науково-освітнього партнерства між Україною та Туреччиною переважно через призму зовнішньої політики, що обмежує можливості ґрунтовного вивчення специфіки співпраці у науковій та освітній сферах. Наявні наукові праці підкреслюють вагоме значення українсько-турецького діалогу, вказуючи на його роль як ключового елементу суспільної взаємодії між двома народами. У цьому контексті поглиблене

43 Там само. С. 20

44 Földvári S. Türkiye's strategic role in the Black Sea region and encouraging prospects for Ukrainian-Turkish cooperation: матеріали міжнар. конф., м. Ужгород, 4 – 5 жовтня 2024 р. Ужгород, 2024. С. 12–20

45 Sándor Földvári. Türkiye's strategic role in the Black Sea... С. 15

46 Там само. С. 19

дослідження процесів науково-освітньої співпраці є важливим і актуальним завданням для історичної науки, що сприятиме кращому розумінню динаміки двосторонніх відносин та їхнього впливу на суспільно-культурні зв'язки. Наприклад, турецькі історики наголошують на історичних зв'язках, що сягають часів Османської імперії та Запорізької Січі, підкреслюючи роль Кримського ханства як посередника у цих контактах. Західні дослідники акцентують увагу на сучасних аспектах співпраці, таких як військово-технічне партнерство та роль Туреччини у Чорноморському регіоні після 2014 року та розглядають українсько-турецькі відносини у контексті безпеки Чорного моря та протидії російській агресії. Поглиблене вивчення цих процесів, з урахуванням зарубіжних історіографічних підходів, є важливим і актуальним завданням для історичної науки, що сприятиме комплексному розумінню динаміки двосторонніх відносин та їхнього впливу на суспільно-культурні зв'язки.

1.2. Джерельна база

В основу дослідження покладені джерела, серед яких відповідно до типової ознаки виділяються як писемні. Писемні джерела об'єднані у наступні видові групи: діловодна документація, актові джерела (публічно-правові) та матеріали періодичної преси. Також, окремою групою в дослідженні становлять веб-сайти, а саме матеріали сайтів дипломатичних інституцій, матеріали сайтів закладів вищої освіти України, матеріали сайтів виконавчих органів влади. До роботи будуть залучені матеріали соціальних мереж.

До першої групи джерел відноситься діловодна документація, зокрема офіційне листування голови міжнародного відділу Співки письменників України Юрія Покальчука з першим віцепрем'єром України Іваном Курасом, що зберігається у Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України⁴⁷. Такі джерела дозволяють забезпечити достовірність, обґрунтованість

47 Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України). Ф. 1404 Покальчук Юрій Володимирович, український письменник, перекладач. Оп.1. Спр.230 Документи про організацію та участь Покальчука Ю. В. в міжнародному літературному

і наукову точність висновків. У контексті дослідження такі документи є первинними джерелами, що відображають реалії певного часу, суспільно-політичні процеси, економічні умови та адміністративні практики, особливо у налагодженні українсько-турецької співпраці після відновлення незалежності України.

Другою групою джерел є опубліковані публічно-правові акти, а саме міжнародні договори, які відображають діяльність України та Турецької Республіки у галузі міжнародних відносин. Міжнародні договори є записаними, закріпленими, офіційно зафіксованою угодою між державами про взаємні права та обов'язки в економічних або яких-небудь інших відносинах. По-перше, це документи, що регулює найважливіші питання у відносинах держав – війни, миру, тобто, документ великого міжнародного значення, що охоплює велике коло питань (про дружбу, співробітництво тощо) По-друге, це загальна назва для міжнародних актів з різним змістом і найменуванням. Зокрема, підписаний Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Турецькою Республікою⁴⁸, який був надважливий у сфері політичних відносин двох держав, де вони не лише визнавали традиційні добросусідські відносини між двома країнами, а також бажали сприяння зміцненню миру і стабільності в Чорноморському регіоні після розвалу СРСР. Також, вагомим прикладом є Угода про співробітництво в галузі освіти між Міністерством освіти України та Міністерством Національної освіти і Радою вищої освіти Турецької Республіки від 1998 року⁴⁹, яка дала значний поштовх для розвитку освітнього партнерства

семінарі-круїзі «Хвилі Чорного моря» країнами Чорного та Егейського морів: колективний паспорт членів української делегації, листи, статті, [сценарій телепередач], анкета. 65 арк.

48 Договір про дружбу та співробітництво між Україною та Турецькою Республікою: документ № 792_005, набрання чинності від 30.05.1994 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_005#Text (дата звернення: 05.06.2025)

49 Угода про співробітництво в галузі освіти між Міністерством освіти України та Міністерством Національної освіти і Радою вищої освіти Турецької Республіки: документ № 792_300 від 21.05.1998. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_300#Text (дата звернення: 05.06.2025)

між народами. До аналізу були долучені меморандуми⁵⁰, протоколи⁵¹ між Україною та Турецькою Республікою та угоди українських ЗВО з турецькими⁵², які яскраво демонструють зміст освітньої та науково-технологічної співпраці.

Третьою групою джерел становлять матеріали періодичної преси. Періодична преса дає змогу розкрити форми реалізації освітньої та наукової співпраці між Україною та Туреччиною, і участь української діаспори у налагодженні гуманітарних взаємин між двома країнами. Основним періодичним виданням магістерського дослідження виступає «Укрінформ»⁵³ (Українське національне інформаційне агентство) – державне інформаційне агентство, яке щодня публікує близько 500 інформаційних та аналітичних повідомлень. Воно почало діяти згідно з наказом уряду Української Народної Республіки 16 березня 1918 року. Після утворення Української Держави на чолі з Павлом Скоропадським (квітень-листопад 1918 р.) у Києві починає працювати Українське Телеграфне Агентство (УТА). Після падіння Гетьманату Скоропадського, на базі УТА створюється Радіотелеграфне агентство України (РАТАУ). Згідно з положенням, затвердженим Всеукраїнським

50 Меморандум про співробітництво між Міністерством освіти і науки України та Радою вищої освіти Туреччини у сфері вищої освіти: документ № 792_003-17 від 14.04.2017. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_003-17#Text (дата звернення: 05.06.2025)

51 Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною і Турецькою Республікою: документ №792_024 від 03.02.1992 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_024#Text (дата звернення: 05.06.2025)

52 Меморандум про порозуміння між Університетом імені Ататюрка та Тернопільським національним педагогічним університетом імені Володимира Гнатюка. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. URL: https://tnpu.edu.ua/naukova-robota/dohovory/Universytet_Ataturka_Erzum.pdf (дата звернення: 05.06.2025)

53 Bayraktar знищив систему РЕБ на Київщині. УКРІНФОРМ. 12 березня 2022 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3427269-bayraktar-znisiv-sistemu-reb-na-kiivsini.html> (дата звернення: 05.06.2025)

центральною виконавчим комітетом від 14 січня 1922, головним завданням РАТАУ була організація регулярного обміну інформацією про події в СРСР і за його межами та інформація урядових органів УРСР і всієї періодичної преси УРСР. РАТАУ мало обмінюватися інформацією з телеграфними агентствами інших держав і організувати відділи і мережу кореспондентів при дипломатичних і торговельних місіях і представництвах УРСР за кордоном. У 1990 році РАТАУ перейменовують на Укрінформ, а у 2000 році згідно з указом Президента України Державному інформаційному агентству України (ДІНАУ) надано статус національного і агентство перейменовано на Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ». До аналізу були долучені матеріали Юридичної Газети – професійного юридичного видання, яке відзначається об'єктивністю та неупередженістю подачі інформації та видається з 2003 року – дають інформацію про застосування конвенції Монтре в умовах повномасштабного вторгнення РФ до України та реалізації «зернових угод»⁵⁴.

Також, у дослідженні виступатимуть матеріали газети The Guardian – періодичного видання Великої Британії, яке було засноване в 1821 році під назвою «Манчестер Гардіан» і стало щоденною газетою в 1855 році. Газета займає незалежну ліберальну позицію у своїх передових статтях, але надає велику увагу широті та глибині охоплення новин. Видання дотримується ліво-центристської орієнтації, має попит серед ліберальних читацьких кіл Великої

54 Назарчук І. Застосування Конвенції Монтре за умов російсько-української війни. *Юридична Газета online. Всеукраїнське професійне юридичне видання*. 16 травня 2022 р. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/zastosuvannya-konvenciyi-montre-za-umov-rosiyskougukrayinskoyi-viyni.html> (дата звернення: 05.06.2025)

Британії і велику читацьку аудиторію по всьому світові. Матеріали даного видання дають змогу почерпнути, зокрема, інформацію про використання британських військових технологій у розробці турецьких безпілотників «Байрактар»⁵⁵, які активно Турецька Республіка постачала в перші місяці повномасштабного вторгнення РФ до України, та розкритті проєктів дипломатичного урегулювання російсько-української війни, запропонованих очільником Туреччини Реджепом Ердоганом, що впливає на розвиток українсько-турецьких взаємин.

Окремою групою в дослідженні виступатимуть вебсайти. Матеріали сайтів дипломатичних інституцій, зокрема Посольства України в Турецькій Республіці⁵⁶, де розміщено інформації про співпрацю в сфері освіти та науки, та надано посилання на університетські гранти та стипендії від провідних університетів Туреччини. Не менш важливими є матеріали сайтів університетів. З таких джерел можна дізнатися про партнерства українських ЗВО з університетами Туреччини. Як приклад, слід навести офіційний веб-сайт Київського університету імені Бориса Грінченка⁵⁷. Ресурс містить вагому інформацію про стажування в університетах Туреччини та про партнерство факультету з Культурно-освітнім центром Сінан-Паша (м. Стамбул). Офіційний веб-сайт Турецького центру інформації та досліджень КНУ ім. Т. Г. Шевченка⁵⁸ містить матеріали щодо вивчення турецької мови та поширення знань про соціально-культурне життя Туреччини. Офіційний сайт Тернопільського

55 Revealed: how UK technology fuelled Turkey's rise to global drone power. *The Guardian*. Wed 27 Nov 2019. URL: <https://www.theguardian.com/news/2019/nov/27/revealed-uk-technology-turkey-rise-global-drone-power> (дата звернення: 05.06.2025)

56 Посольство України у Турецькій Республіці: офіційний веб-сайт. URL: <https://turkey.mfa.gov.ua/> (дата звернення: 05.06.2025)

57 Стажування грінченківців у Стамбулі. *Київський столичний університет імені Бориса Грінченка: офіційний веб-сайт*. URL: <https://kubg.edu.ua/prouniversitet/news/podiji/5885-stazhuvannia-hrinenkivtsiv-u-stambuli.html> (дата звернення: 05.06.2025)

58 Турецький центр інформації та досліджень. *Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка: офіційний вебсайт*. URL: <https://philology.knu.ua/struktura-if/tsentry/turetsky-tsentru/> (дата звернення: 05.06.2025)

національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка⁵⁹ презентує шляхи реалізації науково-освітньої співпраці закладу вищої освіти з провідними турецькими університетами. Офіційний веб-сайт Харківського політехнічного інституту⁶⁰ містить вагомую інформацію щодо кількості турецьких студентів, що навчається у закладі вищої освіти і яка з кожним роком постійно зростає. Матеріали сайтів виконавчих органів влади в Україні, зокрема, офіційного веб-порталу Міністерства освіти та науки України⁶¹, містять інформацію співпраці української сторони з турецькою у сфері науки та освіти, зокрема про конкурси українсько-турецьких науково-дослідних проєктів.

Зазначені документи та матеріали формують достатньо повну й репрезентативну джерельну базу для дослідження історії українсько-турецької співпраці у культурно-гуманітарній сфері. Порівняльний аналіз отриманих даних дає змогу визначити ключові чинники та механізми розвитку освітніх і наукових напрямів взаємодії між двома країнами.

1.3. Методологічне підґрунтя

Дослідження сучасної культурно-гуманітарної співпраці між Україною та Туреччиною є складним і багатограним завданням, яке потребує застосування широкого спектра загальнонаукових і спеціальних історичних методів для аналізу джерел, контексту та динаміки двосторонніх відносин. Ця співпраця охоплює такі аспекти, як організація спільних культурних заходів, освітні програми, підтримка кримськотатарської діаспори, діяльність громадських організацій, а також ініціативи у сфері мистецтва, літератури та збереження

59 Виробнича практика релігієзнавців ТНПУ у Турецькій Республіці. *Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка: офіційний вебсайт*. 27 жовтня 2021 р. URL: <https://tnpu.edu.ua/news/6422/> (дата звернення: 05.06.2025)

60 У ХПІ зростає кількість турецьких студентів. *Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»: офіційний вебсайт*. 8 листопада 2019 р. URL: <https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/2019/11/08/hpi-turkish-stud/> (дата звернення: 05.06.2025)

61 Конкурс українсько-турецьких науково-дослідних проєктів на 2022-2023 роки. *Міністерство освіти та науки України: офіційний вебсайт*. 16 липня 2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/konkurs-ukrayinsko-tureckih-naukovo-doslidnih-proyektiv-na-2022-2023-roki> (дата звернення: 05.06.2025)

культурної спадщини. Для вивчення цих процесів дослідники використовують комплекс методів, які дозволяють не лише реконструювати сучасні тенденції, але й простежити їхні історичні передумови, оцінити вплив геополітичних факторів і визначити перспективи розвитку партнерства.

Загальнонаукові методи, що є універсальними інструментами для обробки та інтерпретації даних, відіграють ключову роль у формуванні методологічної основи досліджень. Аналіз, як один із основних загальнонаукових методів, передбачає детальний розбір змісту різноманітних джерел, таких як офіційні документи (угоди про культурну співпрацю, меморандуми між університетами), звіти громадських організацій, публікації в медіа, статистичні дані про культурні обміни чи програми академічної мобільності. Наприклад, аналіз угоди між Міністерством культури України та Міністерством культури і туризму Туреччини, підписані після 2014 року, для оцінки їхнього впливу на організацію спільних фестивалів, таких як Дні української культури в Стамбулі чи Дні турецької культури в Києві. Аналогічно, аналізуються звіти про діяльність кримськотатарських організацій у Туреччині для оцінки їхньої ролі у збереженні культурної ідентичності кримських татар. Синтез дозволяє узагальнити інформацію з різних джерел для створення цілісної картини культурно-гуманітарної співпраці. Наприклад, синтезуються дані про освітні програми, такі як обміни студентами між Київським національним університетом імені Тараса Шевченка та Стамбульським університетом, із інформацією про культурні ініціативи, як-от спільні виставки чи літературні переклади, для оцінки загального впливу співпраці на суспільно-культурні зв'язки. Метод порівняння застосовується для зіставлення сучасних форм співпраці з історичними аналогами. Це дозволяє виявити, як історичні контакти вплинули на сучасні формати співпраці, такі як організація кримськотатарських культурних центрів у Туреччині.

Спеціальні історичні методи є незамінними для аналізу сучасної культурно-гуманітарної співпраці, оскільки дозволяють пов'язати її з

історичними передумовами та оцінити еволюцію відносин. Історико-порівняльний метод використовується для зіставлення сучасних культурних ініціатив із історичними аналогами.. Це дозволяє виявити, як історичні зв'язки вплинули на сучасні формати співпраці. Історико-генетичний метод застосовується для простеження походження сучасних ініціатив, зокрема ролі кримських татар як посередників у культурних зв'язках. Наприклад, аналізується як історичні контакти між Османською імперією та українськими землями, зокрема через Кримське ханство, заклали основу для сучасних культурних ініціатив, таких як підтримка кримськотатарської діаспори в Туреччині після 2014 року. Історико-хронологічний метод допомагає структурувати ключові події співпраці у хронологічному порядку, наприклад, підписання угоди про культурну співпрацю у 1993 році, створення спільних освітніх програм у 2000-х роках, активізація культурних обмінів після анексії Криму в 2014 році, що дозволяє простежити етапи розвитку партнерства. Джерелознавчий аналіз є критично важливим для оцінки достовірності та репрезентативності джерел, таких як звіти культурних організацій, офіційні угоди чи медіа-матеріали. Наприклад, оцінка звітів про діяльність Українського культурного центру в Анкарі, враховуючи можливі упередження, пов'язані з офіційною риторикою, для забезпечення об'єктивності висновків.

Міждисциплінарні методи доповнюють історичний аналіз, дозволяючи розглядати культурно-гуманітарну співпрацю з різних перспектив. Контент-аналіз застосовується для вивчення текстів офіційних документів, заяв урядів, публікацій у медіа чи звітів громадських організацій, що дозволяє виявити ключові наративи співпраці. Культурологічний аналіз дозволяє дослідити вплив культурних ініціатив на суспільну взаємодію, наприклад, роль фестивалів, в Туреччині, у зміцненні культурних зв'язків. Етнографічний підхід використовується для вивчення культурних практик, зокрема традицій кримських татар, які відіграють роль у формуванні спільних ініціатив. Соціологічні методи, такі як опитування чи аналіз громадської думки,

застосовуються для оцінки сприйняття культурної співпраці в суспільствах обох країн, наприклад, через опитування кримськотатарської діаспори про їхню участь у культурних проектах.

Культурна дипломатія, як предмет наукового дослідження, становить значний інтерес у контексті сучасних міжнародних відносин, оскільки вона виступає ключовим інструментом реалізації стратегій «м'якої сили», спрямованих на формування позитивного іміджу держави, просування її національних інтересів та ефективну протидію гібридним загрозам. У дипломній роботі, присвяченій цій тематиці, культурна дипломатія розглядається як багатогранна практика, що інтегрується у сферу міжнародних культурних відносин і реалізується з урахуванням внутрішньополітичних і зовнішньополітичних пріоритетів держав. Вона є одним із найефективніших засобів досягнення зовнішньополітичних цілей, особливо для країн, які прагнуть утвердити свою вагому роль у системі сучасних міжнародних відносин. У широкому сенсі культурна дипломатія визначається як комплекс заходів, спрямованих на встановлення, підтримку та розвиток культурних зв'язків між державами, що перебувають під координацією державних інституцій, але водночас спираються на природні канали міжлюдських обмінів.

Як зазначає дослідниця Мирослава Поплавська, держави відіграють фундаментальну роль у процесах міжнародного зближення, створюючи сприятливі умови для культурних обмінів, які виникають раптово між людьми⁶².

Ці обміни стають основою для розбудови культурного виміру дипломатичних відносин, що дозволяє державам не лише зміцнювати свої позиції на міжнародній арені, але й просувати ідеї, культурні продукти та укласти взаємовигідні угоди. У сучасному світі дедалі більше країн усвідомлюють потенціал культурного чинника як засобу інтеграції різноманітних аспектів дипломатичної діяльності. Культурні взаємозв'язки стають платформою для

62 Поплавська М. Культурна дипломатія: трансформація дефініції поняття в контексті еволюції світової спільноти (1930-ті – початок 2020-х рр.). *Культура і сучасність : альманах*, 2022. № 2. С. 30 – 35.

поширення національних цінностей, зміцнення економічних зв'язків і формування позитивного сприйняття держави в очах міжнародної спільноти. Таким чином, культурна дипломатія набуває стратегічного значення, адже вона дозволяє державам не лише демонструвати свою культурну спадщину, але й створювати сприятливий клімат для реалізації зовнішньополітичних ініціатив⁶³.

Дослідниця Альона Марченко підкреслює, що ефективність культурної дипломатії значною мірою залежить від якості та кількості культурних матеріалів, які використовуються в її реалізації⁶⁴. Для досягнення максимального впливу на міжнародній арені дипломатам необхідно спиратися на впізнавані та популярні символи національної культури, які вже мають певну популярність за кордоном. У цьому контексті ключовими елементами сучасної культурної дипломатії виступають мистецтво, вища освіта, наука, спорт і туризм. Ці сфери дозволяють державам не лише демонструвати свої досягнення, але й формувати позитивний імідж, викликаючи симпатії до країни та сприяючи розширенню мережі її міжнародних партнерів. Особливу увагу слід приділяти масовій культурі та окремим традиційним елементам, які вже здобули визнання за кордоном, оскільки вони здатні ефективно привертати увагу широкої аудиторії. Водночас, в умовах обмежених ресурсів, держави повинні ретельно аналізувати, які саме аспекти їхньої культури є найбільш привабливими для іноземної аудиторії, щоб оптимізувати зусилля та досягти максимального ефекту⁶⁵.

Дослідження сучасної культурно-гуманітарної співпраці між Україною та Туреччиною є прикладом комплексного підходу до аналізу культурної дипломатії. Воно спирається на поєднання загальнонаукових, історичних і міждисциплінарних методів, що дозволяє не лише оцінити масштаби такої співпраці, але й виявити ключові чинники, які впливають на її ефективність.

63 Поплавська М. Культурна дипломатія... С. 32

64 Марченко А. Культурна дипломатія: поняття та механізми реалізації. Економіка та суспільство, 2024. Вип. 70. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-150> (дата звернення: 05.06.2025)

65 Марченко А. Культурна дипломатія: поняття та механізми...

Зокрема, методи аналізу документів, контент-аналізу, дискурс-аналізу, компаративного аналізу, а також якісні та кількісні методи дають змогу всебічно дослідити механізми реалізації культурної дипломатії, її вплив на двосторонні відносини та перспективи подальшого розвитку. Історичний аналіз дозволяє простежити еволюцію культурних зв'язків між двома країнами, тоді як соціологічні методи, такі як опитування чи фокус-групи, допомагають оцінити сприйняття культурних ініціатив цільовими аудиторіями. Мережевий аналіз, у свою чергу, сприяє вивченню взаємодії між інституціями, залученими до реалізації культурних проєктів, що є важливим для розуміння їхньої організаційної структури та ефективності. У контексті України культурна дипломатія набуває особливого значення в умовах гібридної війни, оскільки вона виступає інструментом протидії інформаційним загрозам і сприяє формуванню позитивного іміджу країни на міжнародній арені.

РОЗДІЛ 2

ДОГОВІРНЕ ТА ДИПЛОМАТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ВЗАЄМИН У КУЛЬТУРНО-ГУМАНІТРАНІЙ СФЕРІ

2.1. Українсько-турецькі взаємини 1991 – 2014 рр.

Аналіз відносин між Україною та Турецькою Республікою вимагає короткого історичного огляду, щоб зрозуміти, як формувалися цілі, принципи та досягнення партнерства.

24 серпня 1991 року Україна здобула незалежність. Після референдуму, який був проведений 1 грудня 1991 року, Туреччина стала однією із перших країн, що визнала незалежність України⁶⁶. З лютого 1992 року був підписаний Протокол⁶⁷ про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Турецькою Республікою в Стамбулі. Україна і Туреччина вирішили встановити дипломатичні відносини та прагнули й далі розвивати взаємні відносини в політичній, економічній, культурній та інших сферах й підтверджували спільні зобов'язання поважати незалежність, територіальну цілісність і суверенну рівність⁶⁸.

Через кілька місяців був підписаний Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Турецькою Республікою⁶⁹, який став фундаментальним у розвитку політичних відносин двох держав. За цією угодою, сторони погоджувалися розвивати взаємовідносини в усіх галузях, як відповідають нормам міжнародного права і принципів поваги політичної незалежності,

66 Політичні відносини між Україною і Туреччиною. *Посольство України у Турецькій Республіці*: офіційний вебсайт. URL: <https://turkey.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/564-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-i-turechchinoju> (дата звернення: 05.06.2025)

67 Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною і Турецькою Республікою: документ №792_024 від 03.02.1992 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_024#Text (дата звернення: 05.06.2025)

68 Там само.

69 Договір про дружбу та співробітництво між Україною та Турецькою Республікою: документ № 792_005, набрання чинності від 30.05.1994 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_005#Text (дата звернення: 05.06.2025)

територіальної цілісності й суверенітету. Також країни активізують контакти на всіх рівнях, приділяючи особливу увагу розвитку міжпарламентським зв'язкам⁷⁰, та сприяли розширенню контактів між громадськими організаціями та бізнесом.

Так як Україна і Турецька Республіка є чорноморськими країнами, партнери були зацікавлені у питанні безпеки та стабільності в регіоні Чорного моря. Саме тому, в 2001 році була створена Чорноморська група Військово-Морського Співробітництва⁷¹ (англ. «BLACKSEAFOR»). Організацію було засновано шістьма державами: Болгарією, Грузією, Туреччиною, Румунією, Україною та Російською Федерацією. Проте, Росія, як тільки розпочала анексією Криму та війну на Сході України, у 2014 році автоматично розірвала цей договір. Співпраця передбачала пошуково-рятувальні операції, операції з наданням гуманітарної допомоги, з розмінуванням вод Чорного моря та захист навколишнього природного середовища.

У 2010-х рр. відбулися значні зміни у розвитку політичних відносин між Україною та Туреччиною. Прихід до президентства Туреччини Реджепа Ердогана започаткував новий етап в історії українсько-турецьких відносин. У 2011 році Україна вперше за останні десятиліття була згадана серед пріоритетних зовнішньополітичних партнерів Туреччини. На третій щорічній Конференції дипломатичного корпусу Туреччини, яка тривала з 3 по 8 січня 2011 року, серед важливих завдань держави у зовнішньополітичній сфері виокремлювалося питання із заснуванням з Україною Ради стратегічного партнерства. У межах цієї інституції передбачалося створення зони вільної торгівлі, скасування візового режиму, розвиток транспортних коридорів і підтримання безпеки в Чорноморському регіоні⁷². Парламентські вибори у Туреччині 2011 року

⁷⁰ Там само.

⁷¹ Угода про створення Чорноморської Групи Військово-Морського Співробітництва: документ №998_151, ратифікація від 05.06.2003 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_151#Text

⁷² Демшичак Р. Корекція українсько-турецьких відносин у контексті зовнішньополітичного курсу президента Туреччини Реджепа Ердогана. *Науковий журнал «Політикус»*. 2019. Вип.1. С. 82 – 87. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2019-1-82-87> (дата звернення: 05.06.2025)

підтвердили налаштованість турецької влади на продовження курсу багатовекторної зовнішньої політики. 22 грудня 2011 року відбувся офіційний візит президента України Віктора Януковича до Турецької Республіки. Тоді під головуванням двох очільників відбулося перше засідання Стратегічної ради високого рівня між Україною та Туреччиною.

Зазнали змін у політичному житті Україна та Туреччина після анексії Кримського півострову та розв'язаною Росією війни на Сході України. Окремим пунктом у відносинах залишалося кримськотатарське питання. Окупувачи Крим, Росія позбавила кримських татар права мати Меджліс⁷³, діяльність якого була заборонена у 2016 р. Кримські татари розглядалися Анкарою як частина «тюркського світу»⁷⁴, а в межах політики неоосманізму⁷⁵ турецька влада підтримує Меджліс. Туреччина із самого початку російсько-української війни не визнала референдум у Криму, однак відмовилася від втручання у військовий конфлікт. Проте, враховуючи потенційну загрозу безпеці Туреччини, її історичні зв'язки й спорідненість із татарською спільнотою, з прагненнями країни на регіональне лідерство, реальними були лише сподівання на більш значну роль Анкари в розв'язанні російсько-української війни. Не вдалося виправити ситуацію навіть після у 2017 р., коли вийшов наказ Міжнародного суду ООН про тимчасові заходи у справі «Україна проти Росії». Зокрема, у наказі зазначалося, що РФ має відновити діяльності представницького органу кримськотатарського народу.

⁷³ Меджліс – законодавчо-представницький орган кримських татар, що був заснований у 1991 році.

⁷⁴ Демшичак Р. С.83

⁷⁵ Неоосманізм або неооттоманізм – політична ідеологія, зміст якої полягає в нарощуванні політичного впливу в країнах, що раніше входили до складу Османської імперії, наступником якої розглядається сучасна Туреччина.

Нині, кримськотатарська діаспора в Туреччині активно допомагає своїм громадянам в Туреччині. Тут збирають гроші для сімей політв'язнів, гуманітарну допомогу, проводять мітинги під посольством Росії, поширюють інформацію про репресії в Криму. Цим займаються переважно люди, об'єднані в дернеки – товариства культури і взаємодопомоги кримських татар⁷⁶.

У жовтні 2017 року Реджеп Ердоган прибув до України на шосте засідання Стратегічної ради високого рівня між двома країнами. Переговори тодішнього президента України Петра Порошенка та Ердогана тривали понад три години. Сторони обговорили подальший розвиток взаємовідносин, розвитку економічних і торгівельних зв'язків та загальнополітичні теми. Результатом зустрічі стало підписання дев'ятох міждержавних документів⁷⁷. Найважливішими підсумками зустрічі стало підписання низки угод про співпрацю, в тому числі в оборонній сфері та встановлення прямої телефонної лінії між президентами України і Туреччини для реалізації стратегічного партнерства⁷⁸. У квітні 2018 р. Петро Порошенко прибув до Стамбула для зустрічі з Ердоганом та міністром закордонних справ Туреччини Мевлютом Чавушоглу, де обговорили стан підготовки до сьомого засідання Стратегічної ради високого рівня між Україною і Турецькою Республікою.

76 Козак Т. Як живе і кого підтримує кримськотатарська діаспора в Туреччині. 20.03.2017. *Hromadske*. URL: <https://hromadske.ua/posts/krymski-tatary-diaspora-v-turechchyni> (дата звернення: 05.06.2025)

77 Ердоган у Києві: Обережні обіцянки мовою прагматичної дружби. *DW: новини й аналітика*. 10.10.2017. URL: <http://www.dw.com/uk/ердогану-києві-обережні-обіцянки-мовою-прагматичноїдружби/a-40886157> (дата звернення: 05.06.2025)

78 Турецька лихоманка: Ердоган посварився із Трампом і приїхав до Порошенка. *New voice*. 10.10.2017. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/turetska-lihomanka-erdogan-posvarivsja-z-trampom-i-prijihav-do-poroshenka-1996081.html> (дата звернення: 05.06.2025)

2.2. Відносини України та Турецької Республіки під час російсько-української війни

Розширення політичної та військової співпраці продовжилося за каденції президента України Володимира Зеленського. Починаючи з листопада 2021 року, за даними західної розвідки, РФ накопичувала на кордоні з Україною підрозділи, чисельністю від до 135 тис. осіб. Окремо непокоїло проведення Росією спільних військових навчань з Білоруссю та окремих дій в акваторії Чорного та Азовського морів. Щоб запобігти майбутній військовій агресії, військово-політичне керівництво України почало вживати необхідних заходів, а саме укладати рамкові військові угоди як із державами Заходу, так і з Туреччиною.

У листопаді 2021 року Верховною Радою України була ратифікована Рамкова військова угода⁷⁹ між Кабінетом Міністрів України та урядом Турецької Республіки. Підписання цієї угоди розширило межі військового співробітництва. Згідно з договором країни співпрацюватимуть у напрямках військової підготовки та освіти, оборонної промисловості⁸⁰. Так само, документ викликає інтерес до інформації про фінансування, а саме фінансування курсів викладання турецької та української мови. Курси турецької мови⁸¹, які будуть проводитися в Турецькій Республіці для українських військовослужбовців (включаючи підготовчі мовні курси під час академічного навчання) та курси української мови для військовослужбовців Туреччини, які будуть проводитися в Україні, є безкоштовними.

У перший день вторгнення, а саме 24 лютого 2022 року, у своїй Instagram-сторінці Володимир Зеленський повідомив про створення антипутінської коаліції — військово-політичного об'єднання держав, мета якого протидія

79 Рамкова військова угода між Кабінетом міністрів України та урядом Турецької Республіки: документ №792_004-20, ратифікація від 18.11.2021 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_004-20#Text (дата звернення: 05.06.2025)

80 Там само.

81 Там само.

російської агресії, до якої закликав президент приєднатися Турецькій Республіці⁸². Через кілька днів, 28 лютого, Туреччина, згідно з конвенцією Монтре, закрила стратегічні протоки Боспор та Дарданелли. Рішення турецького стало для України безумовною перевагою на фронті. Утім, як вважають експерти⁸³, згідно з документом, військові кораблі нечорноморських держав НАТО також не можуть проходити Боспором, що заважає країнам допомогти українській стороні у деблокаді чорноморських портів. Згодом, Туреччина в Генеральній Асамблеї ООН підтримала резолюцію, яка засуджує військову агресію Росії в Україні і також проголосувала за призупинення членства РФ у Раді ООН з прав людини після Бучанської різанини. Так само, Турецька Республіка мала намір допомогти у процедурі екстракції⁸⁴ бійців полку «Азов» із заводу «Азовсталь». Речник турецького президента Ібрагім Калін⁸⁵ особисто обговорював цю пропозицію з Володимиром Зеленським, проте Москва на неї не погодилася. За словами речника, евакуйовані з «Азовсталі» будуть доставлені по суші до порту Бердянськ, а турецьке судно доставить їх через Чорне море до Стамбула.

Туреччина була ініціатором укладання так званих «зернових угод» – домовленостей між ООН, Туреччиною, Україною і РФ про морські коридори для вивезення українського зерна, яка була

82 Зеленський В. Створюємо антипутінську коаліцію. Про конкретні санкції та конкретну допомогу для наших військових поговорив з @ursulavonderleyen, з @emmanuelmacron, з @karl.nehammer та @rterdogan. Чекаємо рішучих дій: фото. *Instagram: соціальна мережа*. 24 лютого 2022 р. URL: https://www.instagram.com/p/CaXKn-0AGpG/?utm_source=ig_web_copy_link (дата звернення: 05.06.2025)

83 Назарчук І. Застосування Конвенції Монтре за умов російсько-української війни. *Юридична Газета online. Всеукраїнське професійне юридичне видання*. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/zastosuvannya-konvenciyi-montre-za-umov-rosiyskougukrayinskoyi-viyni.html> (дата звернення: 05.06.2025)

84 Екстракція – переміщення людей з підконтрольної ворогові території в безпечну зону.

85 Туреччина готова провести морську евакуацію військових з «Азовсталі», але згоди на це ще не отримала. *Радіо Свобода. Новини | Суспільство: офіційний вебсайт*. 14 травня 2022 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-azovstal-evakuatsiya-turechchyna/31849717.html> (дата звернення: 05.06.2025)

підписана 22 липня 2022 року. За допомогою «зернових коридорів»⁸⁶ 61 українське судно експортувало понад 20 мільйонів тонн вантажів до 32 країн світу, що дало змогу на деякий час подолати світову продовольчу кризу.

Завдяки турецькій дипломатії всі українські командири, які керували обороною «Азовсталі»⁸⁷ повернулися в Україну з Туреччини, де перебували після звільнення з російського полону. У березні 2024 року президент України Володимир Зеленський прибув з робочим візитом до Туреччини. Глави держав обговорили питання українських полонених, зокрема репресованих Росією кримських татар, та перспективи проведення «мирного саміту». Україна та Туреччина також домовилися про спільні проєкти, а на рівні міністерств оборони двох укладено низку документів⁸⁸.

Проте, попри міцну підтримку Туреччини територіальної цілісності та суверенітету України, Туреччина одна з небагатьох країн-партнерів, яка не приєдналася до антиросійських санкцій. Вона займає позицію «посередника» у розв'язанні питання збройної агресії Росії до України. Це було продемонстровано в Стамбульських перемовинах⁸⁹ української та російської делегації, що відбулися 29 – 30 березня 2022 року, на яких було запропоновано розв'язати питання російсько-української війни підписанням мирного договору за умовами нейтрального статусу України та її

86 3 України «зерновим коридором» вивезли 20 млн тонн вантажів. DW. 03.02.2024. URL: <https://www.dw.com/uk/z-ukraini-zernovim-koridorom-perevezli-ponad-20-mln-tonn-vantaziv/a-68165833> (дата звернення: 05.06.2025)

87 Всі командири оборони «Азовсталі» повертаються з Туреччини – Зеленський. Радіо. Свобода. 08.07.2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-azovstal-poloneni-zelenskyi/32494758.html> (дата звернення: 05.06.2025)

88 Мирний саміт, українські полонені та міждержавні угоди: про що домовились Зеленський та Ердоган. Прямий. 08.03.2024. URL: <https://prm.ua/myrnyy-samit-ukrainski-poloneni-ta-mizhderzhavni-uhody-pro-shcho-domovylys-zelenskyi-ta-erdogan/> (дата звернення: 05.06.2025)

89 Фесенко В. Стамбульський раунд перемовин – початок більш змістовного, але й складнішого етапу переговорного процесу. УКРІНФОРМ. 30 березня 2022 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3443928-stambulskij-raund-peremovin-pocatok-bils-zmistovnogo-ale-j-skladnisogo-etapu-peregovornogo-procesu.html> (дата звернення: 05.06.2025)

автоматичного згортання північноатлантичного курсу. Крім того, гарантами безпеки мали стати не тільки Туреччина, США, Велика Британія, а й країна-терорист Росія. Тож перемовини викликали бурхливу дискусію серед українського суспільства. Негативним фактором є економічна залежність Туреччини від Росії. Станом на 2023 рік РФ залишалася економічним та торгівельним партнером Туреччини. Турецька Республіка дуже залежить від транзиту російської нафти та зернових культур, позаяк Росія входить до великих країн-експортерів зерна. Країна також залишається залежною від російських енергоносіїв, особливо від газу: частка газу РФ на турецькому ринку перевищила 57%. Туристична індустрія Туреччини є вразливою і залежною від російських туристів. Вона стала улюбленим курортом для російських громадян, які витрачають кошти на її рекреаційні зони та суттєво підтримають турецьку економіку.

Отже, проаналізувавши становлення політичних взаємин України та Туреччини, можна зробити висновок, що протягом 30 років української незалежності, країни змогли побудувати та розвинути потужний політичний альянс. Завдяки укладанню низки політичних та військових договорів, Україна та Турецька Республіка мають змогу співпрацювати у сфері підготовки, організації військових кадрів та побудови стратегічного партнерства з питань безпеки та стабільності у Чорному морі. Підтримка кримських татар під час анексії Криму та розв'язаної РФ війни на Сході України дала потужний поштовх до зміцненню політичних відносин. Укладання Рамкової військової угоди дозволило Україні наростити потенціал для вдалої оборони українських земель від навали російської армії. Туреччина закрила стратегічно важливі протоки

Боспор та Дарданелли, внаслідок чого російська флотилія не досягла значних успіхів у Чорному морі. Країна стала ініціатором масштабної гуманітарно-військової операції – екстракції та звільненню Захисників Маріуполя із металокombінату «Азовсталь». Завдяки укладанню «зернових договорів» Україна змогла експортувати сільськогосподарську продукцію до інших країн світу, тим саме рятуючи економіку від колапсу. Проте, намір турецького керівництва не розривати зв'язки з країною-окупантом ставить під сумнів добросусідства та партнерства з Україною.

РОЗДІЛ 3.

НАУКОВО-ОСВІТНЄ ПАРТНЕРСТВО УКРАЇНИ ТА ТУРЕЧЧИНИ

3.1. Науково-технологічна співпраця

Науково-технічна революція, що розпочалася в другій половині XX століття, відкрила нові горизонти для розвитку людської цивілізації. Цифрові технології стали невід’ємною частиною щоденного життя сучасної людини. Наука і техніка сприяють прогресу людства, допомагаючи долати глобальні виклики. Навіть під час пандемії COVID-19 та повномасштабного вторгнення Росії в Україну наука відіграє ключову роль, вирішуючи гуманітарно-медичні кризи та розробляючи інноваційні військові технології, зокрема безпілотні системи, які змінюють стратегії ведення війни. Науковий прогрес покращив медицину, створивши нові ліки та вакцини, а також сприяв дослідженню космосу, розвитку дистанційного спілкування та свободі подорожей. Україна, ще з часів Російської імперії та СРСР, мала значний науково-технічний потенціал. Видатні вчені Ігор Сікорський та Сергій Корольов, заклали основи української авіації та ракетно-космічної галузі, зробивши СРСР однією з провідних космічних держав. Після розвалу Радянського Союзу Україна продовжує розвивати міжнародну співпрацю в науково-технічній сфері, зокрема з Туреччиною.

Перший крок до налагодження наукової співпраці між Україною та Турецькою Республікою розпочався в кінці 90-их рр. XX століття в аграрній галузі. Через рік, після здобуття Україною незалежності, у 1992 році був підписаний Протокол про технічне, наукове та економічне співробітництво між Міністерством сільського господарства України і Міністерством сільського господарства та сільських справ Турецької Республіки⁹⁰. За цією угодою сторони

⁹⁰Протокол про технічне, наукове та економічне співробітництво між Міністерством сільського господарства України і Міністерством сільського господарства та сільських справ Турецької Республіки: документ № 792_006 від 04.05. 1992 . База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_006#Text (дата звернення: 05.06.2025)

в галузі сільського господарства домовилися про обмін науково-технічною інформацією, результатами досліджень, генетичними та біологічними матеріалами рослинництва й тваринництва. Держави погодили взаємний обмін експертами в галузях, що становлять інтерес для обох країн, організацію професійного навчання, семінарів, конференцій та зустрічей, підтримку спільних підприємств та приватних компаній по торгівлі сільськогосподарською продукцією.

Завдяки підписанню цього документу вперше між двома країнами розпочалося науково-технологічне партнерство, що стало початком розвитку наукових контактів між двома країнами в сільському господарстві, що нині дає результат у розвитку аграрної справи України. Турецька Республіка посідає четверте місце у топ-10 країн, до яких активно експортується українська с/г продукція, а також загальний обіг турецьких інвестицій в український аграрний сектор склав понад 3 млрд. дол. США⁹¹.

Україна та Туреччина активно співпрацюють у сфері військової науки. 27 липня 1994 року сторони підписали Угоду про співробітництво в галузях військової підготовки, технологій, науки⁹². За цим документом уряди двох держав зобов'язалися виконувати обмін військовослужбовцями, інформацією та досвідом у галузях військової науки й технологій, військового навчання, тилового забезпечення та оборонної промисловості. Підписання цієї угоди стало початком становлення військового та оборонного потенціалу України. Укладена угода є важливою для зближення нашої держави з НАТО, так, як Туреччина є членом цього альянсу. Нині, сторони продовжують колаборацію. Так, у листопаді 2021 року, на тлі зростаючої агресії РФ, Верховна Рада України

91 Україна-Туреччина: нові можливості для співпраці. Торгово-промислова палата України: офіційний вебсайт. 20 серпня 2020 рік. URL: <https://ucci.org.ua/press-center/ucci-news/ukrayina-turechchina-novi-mozhливosti-dlia-spivpratsi> (дата звернення: 05.06.2025)

92 Угода між Урядом України та Урядом Турецької Республіки про співробітництво в галузях військової підготовки, технологій та науки: документ №792_064, ратифікація від 01.10.2008. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_064#Text (дата звернення: 05.06.2025)

ратифікувала військову угоду між урядами України та Туреччини, яка відкриває нові можливості для військово-технологічного співробітництва⁹³.

У 1997 році між Міністерством України у справах науки і технологій⁹⁴ та Радою з наукових і технічних досліджень Турецької Республіки було укладено Угоду про співробітництво у галузі наукових та технологічних досліджень. Згідно положень договору основними напрямками у галузі науки та технології є організація спільних науково-дослідних програм, обміну кадрами та створення спільної науково-дослідної лабораторії. За умовами документа⁹⁵ передбачається, що спільні проєкти обох держав фінансуватимуться на рівноправній основі, так, щоб кожна зі сторін несла відповідальність за фінансування своєї власної частини.

Урядове партнерство України та Туреччини сприяло масштабній та плідній співпраці між двома країнами на законодавчому рівні. У листопаді 2002 року між урядами України та Турецької Республіки була укладена чергова Угода про технічне і фінансове співробітництво⁹⁶. Цей договір передбачив контакти між сторонами у вигляді технічної, фінансової та гуманітарної допомоги. Технічна допомога українській стороні надає турецькою стороною у формі передачі ноу-хау⁹⁷, підготовки кадрів, консультуванню та наданні послуг. Нині,

93 Україно-Турецька військова угода: майже все з перспективою – аж до «східного НАТО». УКРІФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3355005-ukrainoturecka-vijskova-ugoda-majze-vse-z-perspektivou-az-do-shidnogo-nato.html> (дата звернення: 05.06.2025)

94 Нині інтегроване у Міністерство освіти і науки України.

95 Угода між Міністерством України у справах науки і технологій і Радою з наукових та технічних досліджень Турецької Республіки про співробітництво у галузі наукових та технологічних досліджень: документ № 792_068, підписання від 26.02.1997. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_068#Text (дата звернення: 05.06.2025)

96 Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Турецької Республіки про технічне і фінансове співробітництво: документ №792_030, ратифікація 18.09.2003. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_030#Text (дата звернення: 05.06.2025)

97 Ноу-хау (англ. know how – «знаю як») – конфіденційна інформація наукового, технічного, виробничого, адміністративного, фінансового, комерційного чи іншого характеру, що практично застосовується в діяльності підприємства чи у фаховій діяльності, котра ще не стала загальним надбанням.

за умовами договорів, сторони продовжують спільно діяти у галузі науки та технологій. Так, у 2021 році компанія «Baykar», що виробляє турецькі безпілотні апарати, повідомила, що розробляє інвестиційний проєкт із будівництва в Україні наукового-дослідного центру передових технологій в аерокосмічній інженерії⁹⁸.

Україна та Турецька Республіка тісно працюють у сфері охорони навколишнього середовища. У 2006 році був затверджений План дій у надзвичайних ситуаціях на Чорному морі⁹⁹ до Конвенції про захист Чорного моря від забруднення 1992 року¹⁰⁰. План був затверджений шістьма країнами, які розташовані біля басейну Чорного моря: Болгарією, Румунією, Грузією, Російською Федерацією (яка автоматично розірвала план після анексії Криму в 2014 році), Туреччиною та Україною. Він полягав у негайному реагуванні розливів нафти у середовище Чорного моря а також подальшому запобіганню цих розливів і охорони морської флори та фауни. На основі затвердженого плану, у 2007 році була укладена Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про співробітництво в галузі охорони навколишнього природного середовища¹⁰¹. За договором партнерство здійснюється за напрямками в області охорони навколишнього середовища, такі як збереження біологічного та ландшафтного різноманіття Чорного моря та її узбережжя. На сьогодні, через розпочате повномасштабне вторгнення Росії до України,

98 Турецька Baykar має намір інвестувати у створення в Україні наукового центру та виробництва БПЛА. *Interfax-Україна. Інформаційне агентство*. 12 серпня 2021 р. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/investments/761297.html> (дата звернення: 05.06.2025)

99 План дій у надзвичайних ситуаціях на Чорному морі до Протоколу про співробітництво в боротьбі з забрудненням Чорного моря нафтою й іншими шкідливими речовинами внаслідок надзвичайних ситуацій: документ № 998_305, прийняття від 24.06.2006. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_305#Text (дата звернення: 05.06.2025)

100 Конвенція про захист Чорного моря від забруднення 1992 року: документ № 995_065, ратифікація від 04.02.1994. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_065#Text (дата звернення: 05.06.2025)

101 Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про співробітництво в галузі охорони навколишнього природного середовища: документ №792_058, затверджено 31.01.2007. База даних «Законодавство України / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_058#Text (дата звернення: 05.06.2025)

учасники вирішують питання у підтриманні екологічного стану Чорного моря, який порушено внаслідок військових дій кораблів РФ, що спричиняють розлив нафти та мазуту та смерті тисячі видів рідкісної флори та фауни моря.

У 2007 році Верховна Рада України ратифікувала Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про співробітництво в сфері науки і технологій, яка була підписана у 2005 році¹⁰². Цей документ дав можливість вперше Міністерству освіти і науки України та Ради з питань науково-технічних досліджень Туреччини (ТЮБІТАК) розпочали плідну співпрацю, ставши відповідальними за виконанням умов цієї угоди.

Починаючи з 2010-их років, світ поринає у масштабну комунікаційну революцію, у зв'язку з появою перших смартфонів та інноваційних гаджетів. Зважаючи на швидкий прогрес, країнам було необхідно розширити межі співпраці у галузі комунікаційних технологій. Так, у 2010 році було укладено Меморандум про взаєморозуміння у сфері електронних комунікацій між Національною комісією з питань регулювання зв'язку України та Органом з питань інформаційних та комунікаційних технологій Турецької Республіки¹⁰³. Метою укладання договору був розвиток контактів у сфері регулювання електронних комунікацій через підтримку та реалізацію спільних заходів. Сферою партнерства стало регулювання ринків телекомунікацій, що включали у собі безперешкодні доступи до абонентської лінії, тарифи на мобільні послуги та інтернет, фіксований бездротовий доступ до мережі Інтернет (Wi-Fi), тощо. Завдяки укладанню угоди, українські туристи можуть користуватися вигідними тарифами у мережі роумінгу та мати постійну комунікацію у Туреччині.

102 Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про співробітництво в сфері науки і технологій: документ № 792_057, ратифікація від 15.03.2007. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_057#Text (дата звернення: 05.06.2025)

103 Меморандум про взаєморозуміння у сфері електронних комунікацій між Національною комісією з питань регулювання зв'язку України та Органом з питань інформаційних та комунікаційних технологій Турецької Республіки: документ № 792_074 від 24.09.2010. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_074#Text (дата звернення: 05.06.2025)

У 2011 році був укладений Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про погодження списку проєктів на фінансування. Завдяки цьому були фінансовані проєкти з підвищення розвитку сільськогосподарських технологій, розвитку інфраструктури освіти та освітніх технологій, розвитку виробничих секторів та підтримки у сфері охорони здоров'я¹⁰⁴.

У 2017 році Радник президента Турецької Республіки Мустафа Хелфасі здійснив візит до Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», метою якого було ознайомлення з діяльністю університету та введення переговорів щодо можливого науково-технічного співробітництва. Учасники візиту обговорили можливості організації програм обміну для студентів і викладачів між технічним ЗВО України та турецькими вишами. Сторони розглянули потенціал спільної діяльності в рамках наукових досліджень. За підсумками переговорів очікується підписання Меморандуму про співпрацю в найближчому майбутньому¹⁰⁵.

Незважаючи на пандемію COVID-19, яка на деякий час паралізувала усі сфери співпраці держав, Україна та Туреччина продовжували партнерство у науковій сфері та потроху відновлювали контакти. 13 липня 2021 року Міністр з питань стратегічних галузей промисловості України Олег Уруський провів офіційну зустріч з Головою ТЮБІТАК паном Хасаном Мандалом¹⁰⁶. Урядовці

104 Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про погодження списку проєктів, до яких застосовуються положення статті 2 Угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом Турецької Республіки про технічне і фінансове співробітництво від 14 листопада 2002 року: документ № 792_085, редакція від 03.11. 2018. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_085#Text (дата звернення: 05.06.2025)

105 Радник президента Туреччини зацікавився науковим потенціалом НТУ «ХПІ». Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут: офіційний вебсайт. 3 квітня 2017. URL: <http://www.kpi.kharkov.ua/ukr/2017/04/03/radnik-prezidenta-turechchini-zatsikavivsya-naukovim-potentsialom-ntu-hpi/> (дата звернення: 05.06.2025)

106 Олег Уруський: Поглиблюємо науково-технічну співпрацю з Туреччиною. Урядовий портал. Єдиний веб-портал виконавчої влади України: офіційний вебсайт. 14 липня 2021 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/oleg-uruskij-pogliblyuyemo-naukovo-tehnicnu-spiivpracyu-z-turechchinoyu> (дата звернення: 05.06.2025)

обговорили важливі питання науково-технічного співробітництва між державами. Особливу увагу приділили обговоренню реалізації домовленостей, досягнутих у ході зустрічі Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала з Міністром промисловості та технологій Туреччини Мустафою Варанком 29 листопада 2020 року в Стамбулі. Під час зустрічі турецька сторона висловила зацікавлення у співпраці у сфері космічній та оборонно-промисловій галузі. Також віце-прем'єр запросив пана Мандала та представників ТЮБІТАК взяти участь у Міжнародному оборонно-інвестиційному форумі, присвяченому 30-річчю незалежності України¹⁰⁷.

У липні-серпні 2021 року Міністерство освіти та науки України оголосило конкурс українсько-турецьких науково-дослідних проєктів на 2022-2023 роки¹⁰⁸ за такими напрямками як матеріалознавство, науки про життя, охорона здоров'я та біотехнології. Конкурс був доступним для будь-яких науково-дослідних груп ЗВО, наукових установ та підприємств обох країн. За проєктом фінансування виділятиметься два роки поспіль, на кожний рік окремо. Українська сторона залишає за собою право оплачувати заробітну плату своїм вченим, які беруть участь в українсько-турецьких проєктах, відповідно до чинного законодавства України.

Отже, проаналізувавши розвиток науково-технологічної співпраці між українською та турецькою стороною, Україна у XXI ст. розгорнула плідну співпрацю з Туреччиною у цій галузі. Завдяки підписаним угодам Україна має змогу обмінюватися своїм досвідом та отримувати поради й рекомендації турецької сторони щодо модернізації науково-технологічного потенціалу. Обидві держави активно реалізують проєкти у аграрних, військово-технічних, науково-дослідних та комунікаційних сферах. Завдяки науковій привабливості

¹⁰⁷ Там само.

¹⁰⁸ Конкурс українсько-турецьких науково-дослідних проєктів на 2022-2023 роки. Міністерство освіти та науки України: офіційний вебсайт. 16 липня 2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/konkurs-ukrayinsko-tureckih-naukovo-doslidnih-proyektiv-na-2022-2023-roki> (дата звернення: 05.06.2025)

України, турецькі інвестори виділяють кошти на розвиток науково-дослідних проєктів. Не дивлячись на пандемію та розпочату повномасштабну агресію РФ до України, партнери продовжують партнерство у галузі науки та технологій. Держави мають достатньо ресурсів та ініціатив, щоб розширювати межі співпраць. Для України Туреччина є важливим партнером у сфері науки та технологій, особливо військової, так, як Турецька Республіка є членом НАТО та може стати надійним партнером у вступі нашої країни до Північноатлантичного альянсу.

3.2. Освітні зв'язки між країнами

Освіта є важливою сферою суспільного розвитку держав. Від якості освіти залежить багато процесів, які впливають на розвиток суспільства в цілому. Для України, що здобула незалежність і яка прагне відповідати сучасним тенденціям передових освітніх стандартів, співпраця в освітній сфері є надзвичайно необхідною. Як кандидат на вступ до Європейського союзу, наша держава співпрацює з багатьма європейськими країнами, зокрема, з Польщею, Литвою, Німеччиною, Чехією, Словаччиною, та Великою Британією. Зокрема, Освітня співпраця між закладами вищої освіти дозволяє Україні знайомитися з досвідом і змінювати власну систему освіти за європейськими стандартами. Разом з тим, Україна розвиває співпрацю з країнами Західної Азії, зокрема з Туреччиною.

Перші, з часів незалежності України, освітні зв'язки з Туреччиною розпочалися на початку 90-их рр. XX століття, а саме з проведення семінару-круїзу представників письменницьких організацій, що проходив у 1994 році. Матеріали про цей захід зберігаються в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України, в особовому фонді Юрія Покальчука¹⁰⁹.

109 Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України). Ф. 1404 Покальчук Юрій Володимирович, український письменник, перекладач. Оп.1. Спр.230 Документи про організацію та участь Покальчука Ю. В. в міжнародному літературному семінарі-круїзі «Хвилі Чорного моря» країнами Чорного та Егейського морів: колективний паспорт членів української делегації, листи, статті, [сценарій телепередач], анкета. 65 арк.

Юрій Покальчук (1941 – 2008) був українським письменником перекладачем, науковцем, кандидатом філологічних наук та головою міжнародного відділу Спілки письменників України. Він був членом літературного гурту «Пси святого Юра» та організатор і керівником музичного гурту «Вогні великого міста» та найстаршим учасником мистецького об'єднання «Остання Барикада». Письменник володів іспанською, французькою, англійською, польською мовами, загалом знав 11 іноземних мов, відвідав десятки країн, написав понад 600 статей як журналіст-міжнародник¹¹⁰. Також, він очолював іноземний відділ Спілки письменників України, входив до складу робочої групи з організації. Як Голова міжнародного відділу Спілки письменників України, він був одним із співорганізатором семінару-круїзу «Хвилями Чорного моря» письменницьких організацій країн Чорноморського басейну. Як свідчить офіційне звернення Юрія Покальчука до віцепрем'єра міністра України Івана Кураса¹¹¹, письменники країн Балтії, Чорноморського басейну та Егейського моря, загалом 20 країн проводили десятиденний письменницький семінар на борту корабля, який взяв на свій борт понад 400 письменників з різних країн. Тематику заходу були: «Чорноморська культура як об'єднувальний фактор в країнах причорноморського басейну», «Націоналізм, національна свідомість і національна література», «Свобода слова письменника і сучасний світ», «дитяча література», «Шлях із варягів в греки і шлях аргонавтів – як перехрестя давніх культур». Українська делегація складалася із 30 осіб¹¹², які переважно

110 Щиро вітаємо усіх майстрів слова та до Всесвітнього дня письменника.... *Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України: офіційна Facebook-сторінка*. 3 березня 2024 р. URL: <https://www.facebook.com/share/p/18MvJXMkaY/> (дата звернення: 05.06.2025)

111 ЦДАМЛМ України. Ф.1404. Оп.1. Спр.230. Арк.3

112 Там само.

були членами Спілки письменників України. Кожен з них готував доповіді англійською мовою, які пізніше були надруковані у виданнях. Проект «Хвилями Чорного моря» був підтриманий ЮНЕСКО. Ба більше, ініціатором цього заходу стала Україна, як одна із чорноморських країн. Круїз проходив по таких містах як Одеса, Варна, Констанца, Ізмір, Стамбул, Салоніки, Афіни і Дельфи¹¹³. Як зазначав у своїй статті Юрій Покальчук¹¹⁴, крім України та ЮНЕСКО, зацікавленість у проведенні семінару висловив Комітет з питань культури, освіти і суспільних питань Парламентської асамблеї Чорноморського економічного співробітництва. Отже, проведення цього заходу сприяло налагодженню політичних взаємин між країнами Чорноморського басейну, зменшенню напруження та створенню подальшого фундаменту для співпраці в освітній та культурній сфері між Україною та Туреччиною.

Офіційно, зв'язки між Україною і Турецькою Республікою в галузі освіти розпочалися з часу підписання Угоди про співробітництво між Міністерством освіти України та Міністерством національної освіти і Ради вищої освіти Турецької Республіки 21 травня 1998 року. На підставі підписаної домовленості запрацювали програми обміну студентами між університетами, результатом чого стало організація конференцій, круглих столів та інших освітніх і наукових заходів¹¹⁵.

Основним елементом освітньої співпраці між Україною та Туреччиною залишаються партнерські зв'язки між університетами. Перший заклад вищої освіти, що розпочав співпрацю з турецькою стороною став Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 19 червня 2003 року при ньому відкрили Турецький центр інформації та досліджень¹¹⁶. Метою діяльності

113 Там само.

114 ЦДАМЛМ України. Ф.1404. Оп.1. Спр. 230. Арк.50

115 Угода про співробітництво в галузі освіти між Міністерством освіти України та Міністерством Національної освіти і Радою вищої освіти Турецької Республіки: документ № 792_300 від 21.05.1998. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_300#Text (дата звернення: 05.06.2025)

116 Турецький центр інформації та досліджень. Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка: офіційний вебсайт. URL:

Центру є популяризація турецької культури в Україні, вивчення турецької мови, поширення знань про соціальне, культурне та наукове життя сучасної Туреччини. Центр організовує та реалізує спільні турецько-українські освітні програми, методики і матеріали з вивчення турецької мови, країнознавства, культури та історії Туреччини, підтримує і проводить в Україні наукові досліджень з турецької мови, історії та культури. Особливістю Турецького Центру є те, що він має найбільшу тюркологічну наукову бібліотеку в Україні¹¹⁷. Його бібліотечний фонд складається приблизно з 2500 одиниць. Переважна кількість книг та часописів – це наукова та методична література турецькою, азербайджанською та іншими тюркськими мовами. Турецька Республіка, в часи російсько-української війни, активно допомагає Університету Шевченка відновлювати жовтий корпус ЗВО після масштабної ракетно-дроновної атаки РФ 10 жовтня 2022 року. Про це виданню Укрінформ повідомив ректор КНУ Володимир Бугров. Він зазначив, що після масованого обстрілу Посольство Туреччини в Україні і ТІКА за півтора місяці допомогли відновити корпус Інституту філології, який постраждав від атаки¹¹⁸. Також, ректор зауважив, що з 2016 року, з часу створення Центру кримськотатарської мови та літератури на базі КНУ сформували всі три рівні освіти за напрямом кримськотатарська мова та література – перший освітній (бакалаврат), другий освітній (магістратура) і третій освітньо-науковий (аспірантура). Щороку ЗВО приймав за напрямком кримськотатарської мови та літератури близько 10-15 студентів. За цей час був один набір на цю спеціалізацію до аспірантури¹¹⁹.

Восени 2003 року за підтримки турецької організації ТІКА¹²⁰ було створено Центр турецької мови та культури в Одеському національному

<https://philology.knu.ua/struktura-if/tsentry/turetsky-tsentru/> (дата звернення: 05.06.2025)

117 Там само.

118 Туреччина допомогла відновити університет Шевченка після атаки РФ у жовтні 2022 року – ректор. *Укрінформ*. 13.02.2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3959596-tureccina-dopomogla-vidnoviti-universitet-sevcenka-pisla-ataki-rf-u-zovtni-2022-roku-rektor.html> (дата звернення: 05.06.2025)

119 Там само.

120 Турецька агенція зі співробітництва та координації.

університеті ім. І. Мечникова¹²¹. У закладі вивчення турецької мови та культури викладається за курсами, які розробляли викладачі кафедри міжнародних відносин. Також, вона активно проводить науково-дослідницьку роботу, де щороку публікуються десятки наукових статей з широкого кола питань турецької філології, історії та культури. Під час навчання студенти активно долучаються до проведення заходів, які популяризують турецьку культуру.

Наступним центром тюркології в Україні став Львів. 20 травня 2016 року у Львівському національному університеті імені Івана Франка відкрили Центр вивчення турецької мови та літератури¹²². На відкритті були присутні представники дипломатичних місій, зокрема, колишній Повноважний Посол Туреччини в Україні Йонет Джан Тезель та колишній координатор Програми ТІКА в Україні Хаджи Байрам Болат. Перед цією подією, в 2014 році на кафедрі сходознавства імені Ярослава Дашкевича вперше було оголошено набір на спеціальність «Турецька мова та література», яка відразу привернула до себе увагу абітурієнтів. Під час урочистого відкриття координатор ТІКА висловив сподівання, що сучасна матеріально-технічна база сприятиме навчанню студентів, а відтак і вихованню нового покоління молоді. Пан Посол підкреслив, що Львівський університет бере активну участь у спільних українсько-турецьких заходах. Одним із прикладів він назвав спільну конференцію з нагоди 100-річчя участі турецького війська в бойових діях у Галичині 1916-1917 років¹²³.

121Центр турецької культури та мови. *Одеський національний університет імені І. Мечникова: офіційний вебсайт*. URL: <http://onu.edu.ua/uk/culture/languages/turkey> (дата звернення: 05.06.2025)

122В Університеті відкрили Центр вивчення турецької мови та літератури. *Львівський національний університет імені Івана Франка: офіційний вебсайт*. URL: <https://lnu.edu.ua/v-universyteti-vidkryly-tsentr-vyvchennya-turetskoji-movy-ta-literatury/> (дата звернення: 05.06.2025)

123Наукова конференція з нагоди 100-х роковин участі турецького війська в бойових діях у Галичині 1916–1917 років, 19 травня. *Історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка: офіційний вебсайт*. 17.05.2016. URL: <https://clio.lnu.edu.ua/news/naukova-konferentsiya-z-nahody-100-h-rokovyn-uchasti-turetskoho-vijska-v-bojovyh-diyah-u-halychyni-1916-1917-rokiv-19-travnya> (дата звернення: 05.06.2025)

14 березня 2017 року було підписано угоду для розвитку українсько-турецької співпраці в сфері освіти – Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва в сфері вищої освіти між Радою вищої освіти Турецької Республіки та Міністерства освіти та науки України¹²⁴. Результатом підписання Меморандуму стало відкриття у 2017 році першої в Туреччині спеціальності «Українська мова та література» на кафедрі слов'янських мов Стамбульського університету. На кафедрі приходять навчатися не лише турецькі студенти, а й іноземці. Наразі в ній працює чотири українські викладачі, а кількість студентів, бажаючих вивчити українську мову, зростає з кожним роком.

У 2018 році розгорнулася співпраця Історико-філософського факультету¹²⁵ Київського університету імені Бориса Грінченка з культурно-освітнім центром «Медресе Сінан-паша», що в Стамбулі. Партнерські зв'язки між центром та факультетом сформувалися в освітньому та просвітницькому напрямках. Діяльність комплексу «Сінан-паша» була заснована у 1594 році, як навчального закладу з хадисознавства. Мета центру тісно пов'язана з ісламськими науками, а саме викладання уроків різними мовами з вивчення Корану, коранічного тексту та його тлумачення¹²⁶. Центр займається міжнародною академічною діяльністю і співпрацює з багатьма країнами: Малайзією, Індонезією, Алжиром, Великою Британією та Україною. У центрі викладають мистецтво ісламської каліграфії, приймають гостей та проводять заходи, пов'язаних з історією Османської імперії¹²⁷. Історико-філософський факультет Університету Грінченка та «Сінан-паша» проводили чимало спільних заходів. Факультет разом із центром провів низку конференцій, культурних заходів і семінарів з 1 до 8 квітня 2019 р. Науковці

124Меморандум про співробітництво між Міністерством освіти і науки України та Радою вищої освіти Туреччини у сфері вищої освіти: документ № 792_003-17 від 14.04.2017. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_003-17#Text (дата звернення: 05.06.2025)

125 Після реорганізації ЗВО у Київський столичний університет імені Бориса Грінченка в 2022 році – Факультет суспільно-гуманітарних наук.

126Sinan Paşa Medresesi: офіційний вебсайт. URL: <https://www.sinanpasha.org/> (дата звернення: 05.06.2025)

127 Там само.

Історико-філософського факультету у Стамбулі пройшли стажування, під час якого вивчали особливості освіти в країнах ісламського світу та творчу спадщину Саїда Нурсі¹²⁸. Делегація факультету також взяла участь у круглому столі «Україна-Туреччина: спільне історичне минуле та перспективи співпраці», що пройшов в Університеті Фатіх Султан Мехмет. У Культурно-освітньому центрі Сінан-паша науковці прослухали низку лекцій, зокрема про особливості писання Корану, арабську каліграфію, про сучасну політику Туреччини з виховання молоді¹²⁹.

У лютому 2020 році делегація студентів та викладачів факультету черговий раз проходила стажування при культурно-освітньому центрі. Під час пандемії COVID-19, центр намагався підтримувати співпрацю з факультетом. У лютому 2021 року, за сприяння «Сінан-паша», PhD кандидат університету Мармара (Стамбул) Абдуллах Гекхан Акар прочитав студентам та викладачам Історико-філософського факультету низку лекцій про працю Саїда Нурсі «Трактат про Природу»¹³⁰. Результатом проходження курсу лекцій відбулася вже третя поїздка делегації грінченківців до «Сінан-паша». Зокрема, 15 – 21 серпня 2021 року делегація факультету проходила стажування при культурно-освітньому центрі. Було прослухано низку лекцій про особливості ісламу, викладачі та студенти знайомились з діяльністю центру «Сінан-Паша» та мали змогу вивчати та ознайомлюватись з історією міста¹³¹. У часи повномасштабного вторгнення РФ до України, Факультет суспільно-гуманітарних наук намагається тісно співпрацювати з турецькими колегами. Упродовж 3 – 9 липня 2023 року

128 Бадіуззаман Саїд Нурсі (1878 – 1960) – турецький ісламський богослов. Написане ним тлумачення Корану «Рісале-і Нур» перекладене 40 мовами та друкується у багатьох країнах світу.

129 Стажування грінченківців у Стамбулі. *Київський університет імені Бориса Грінченка: офіційний вебсайт*. URL: <https://kubg.edu.ua/prouniversitet/news/podiji/5885-stazhuvannia-hrinchenkivtsiv-u-stambuli.html> (дата звернення: 05.06.2025)

130 Саган Г., Шутчкін В. Налагодження освітніх зв'язків університетів України з Туреччиною у перші десятиліття XXI ст. *Вісник Черкаського університету. Серія «Історичні науки»*, 2021. С. 109

131 Там само. С. 109

делегатія викладачів факультету проходили навчання у центрі Сінан-паша. Лекції, їх обговорення, екскурсії історичними місцями міста Стамбул збагатили знання викладачів факультету про іслам, філософію релігії та історію Туреччини¹³².

Крім стажування в центрі, викладачі та студенти беруть участь у міжнародних школах ісламознавчих досліджень. Так, з 31 липня по 4 серпня 2023 року представники Факультету суспільно-гуманітарних наук взяли участь у XI Міжнародній школі ісламознавчих досліджень, що проходила у Стамбулі, організаторами якої були «Сінан-Паша», Український центр ісламознавчих досліджень та Конгрес мусульман України¹³³. 28 липня – 2 серпня 2024 р. вчоргово відбулося дослідження проблем гуманітарної безпеки в рамках міжнародного стажування професорів Галини Саган, Ірини Ломачинської та доцентки Руслани Мартич в культурно-просвітницькому центрі «Сінан-паша»¹³⁴.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка плідно співпрацює з турецькою стороною. 1 жовтня 2019 року між Тернопільським університетом та Стамбульським фондом науки та культури був укладений Меморандум про взаємопорозуміння¹³⁵. Ці форми співпраці

132 *Факультет суспільно-гуманітарних наук*. Упродовж 3-9 липня 2023 р. делегатія нашого факультету... *Facebook: соціальна мережа*. 10 липня 2023 р. URL: https://www.facebook.com/profile.php?id=100022276343038&locale=uk_UA (дата звернення: 05.06.2025)

133 *Galyna Sagan*. Представники Факультету: Галина Саган, Руслана Мартич... *Facebook: соціальна мережа*. 4 серпня 2023 р. URL: https://www.facebook.com/galyna.sagan?locale=uk_UA (дата звернення: 05.06.2025)

134 Звіт декана Факультету суспільно-гуманітарних наук: офіційний вебсайт. URL: https://fshn.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/Zvit_dekana/%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2_%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B0_%D0%A4%D0%A1%D0%93%D0%9D_%D0%B7%D0%B0_2024.pdf (дата звернення: 05.06.2025)

135 Меморандум про взаємопорозуміння між Стамбульським фондом науки та культури (Стамбул, Туреччина) та Тернопільським національним педагогічним університетом імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, Україна). *Тернопільський національний університет імені Івана Франка: офіційний вебсайт*. URL: https://tnpu.edu.ua/naukova-robota/dohovory/stambul_fond.pdf (дата звернення: 05.06.2025)

здійснюватимуться шляхом виконання таких видів діяльності як програми академічної мобільності студентами, організація конференцій та симпозіумів, організація навчально-ознайомчих поїздок для студентів обох країн, та обмін науковими матеріалами, публікаціями та інформацією. Впродовж 2021 року, Тернопільський університет надалі продовжив співпрацювати з турецькою стороною, уклавши з Університетом імені Ататюрка Меморандум про порозуміння¹³⁶. Завдяки підписання договору, сторони проводять спільну культурно-освітню діяльність, обмін між викладачами зазначених вишів, участь на семінарах та академічних зустрічах та ін. Результатом укладання зазначених договорів стало у жовтні 2021 року проходження виробничої практики магістрантів-релігієзнавців у Стамбулі на чолі з професоркою Еллою Бистрицькою. Практикантам було прочитано низку лекцій з основ ісламу, історії та культури Туреччини. Цікавими та пізнавальними були лекції директора Стамбульського фонду Саїда Юдже та заступника з міжнародних питань професора Ільхама Міраджа. частиною практики було пізнання релігійного життя мусульман. Магістри відвідали низку мечетей: Блакитна, Сулейманіє-Джамі, Ібрагіма Паші, Міхрімах-султан та ін.¹³⁷.

З кожним роком зростає кількість охочих турецьких студентів навчатись в Україні. У 2019 – 2020 навчальному році в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» студенти з Турецької Республіки стали більше навчатися на спеціальностях закладу вищої освіти, такі як інженерія програмного забезпечення, комп'ютерна інженерія, електроенергетика,

136 Меморандум про порозуміння між Університетом імені Ататюрка та Тернопільським національним педагогічним університетом імені Володимира Гнатюка. *Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка: офіційний вебсайт*. URL: https://tnpu.edu.ua/naukova-robota/dohovory/Universytet_Ataturka_Erzum.pdf (дата звернення: 05.06.2025)

137 Виробнича практика релігієзнавців ТНПУ у Турецькій Республіці. *Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка: офіційний вебсайт*. 27 жовтня 2021 р. URL: <https://tnpu.edu.ua/news/6422/> (дата звернення: 05.06.2025)

електротехніка та електромеханіка, прикладна механіка і психологія¹³⁸. Завдяки співпраці міжнародного факультету політехнічного інституту з турецькими компаніями «Bati Akdeniz» та «Atlas Private Educational Services», понад сто п'ятдесят турецьких студентів вступили на різні інженерні спеціальності університету і на курси довузівської підготовки¹³⁹.

У 2019 році між Київським політехнічним інститутом імені Ігоря Сікорського та Анкарським університетом був підписаний протокол, згідно з яким розпочалось навчання на факультеті теплоенергетики КПІ ім. І. Сікорського. Впродовж першого півріччя свого перебування в Україні студенти з Туреччини навчалися за програмами, аби забезпечити вирівнювання знань і навичок зі знаннями та навичками українських студентів, які спеціалізуються на вивченні атомної енергетики. Навчання здійснюється англійською мовою. Як зазначив проректор з міжнародних зв'язків КПІ ім. І. Сікорського Сергій Сидоренко : «Туреччина розвиває свою атомну енергетику, тому потрібні спеціалісти різних профілів, у т.ч. експлуатаційники, які знають, як впоратися з атомними електростанціями, знають ризики, як поводитися у кризових ситуаціях. Це той досвід, який Україна, на жаль, в результаті Чорнобильської трагедії ціною великих жертв опанувала»¹⁴⁰.

Не тільки заклади вищої освіти України намагаються тісно співпрацювати з турецькою стороною, а й також середні школи мають наміри підтримувати міцні контакти. У липні 2019 року Українська суботня школа, діяльність якої зосереджена у Туреччині, зокрема в Стамбулі, оголосила набір учнів на новий навчальний

138У ХПІ зростає кількість турецьких студентів. *Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»*: офіційний вебсайт. URL: <https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/2019/11/08/hpi-turkish-stud/> (дата звернення: 05.06.2025)

139 Там само.

140 У КПІ готуватимуть фахівців для атомної енергетики Туреччини. *Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*: офіційний вебсайт. URL: <https://kpi.ua/2019-10-08-tr> (дата звернення: 05.06.2025)

2019–2020 рік¹⁴¹. Заклад діє за сприяння Генерального консульства України в Стамбулі. Школа працює за синтезованою програмою НУШ¹⁴² з елементами фінської освіти з 2017 року. Заклад розрахований для дітей віком від 4 до 16 років. Відвідуючи заняття, учні зможуть вивчати українську мову та літературу, образотворче мистецтво, музичне мистецтво, мистецтво танцю і театру. У 2020 році Українська суботня школа у Анталії¹⁴³ також розпочала новий навчальний рік. Школа діє при організації «Українська родина», заклад при якій діє з 2017 року.

Отже, простеживши розвиток освітньої співпраці України з Турецькою Республікою, варто зазначити, що, Україна намагається тісно співпрацювати з турецькою стороною. Завдяки угодам, що укладені між країнами та ЗВО з ініціативи Міністерства освіти та науки України, Міністерством національної освіти та Ради вищої освіти Турецької Республіки, Україна має змогу не тільки обмінюватися, а й отримувати турецький досвід, поради та рекомендації щодо покращення освітнього процесу. Співпраця в освітній сфері між країнами має низку успішних результатів. Партнерські зв'язки між університетами надають можливість відкривати центри турецької культури, при яких вивчають мову та культуру Туреччини. Також, українські школи в Туреччині дають можливість не тільки підтримувати співгромадян, а й популяризують українську мову, літературу та культуру. Разом з тим, партнерські зв'язки закладів освіти з турецькою стороною сприяють культурному збагаченню обох сторін. Тож, завдяки освітній співпраці, Україна має змогу підвищувати міжнародний авторитет у геополітичному та соціокультурному просторі.

РОЗДІЛ 4

141 Українські школи в Туреччині набирають учнів на новий навчальний рік. *Укрінформ*. 29 липня 2019 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/2750083-ukrainski-skoli-v-tureccini-nabiraut-ucniv-na-novij-navcalnij-rik.html> (дата звернення: 05.06.2025)

142 Нова українська школа

143 В українській школі в Анталії розпочалося навчання. *24 канал. Освіта*. 16 вересня 2020 рік. URL: https://education.24tv.ua/ukrayinskiy-shkoli-antaliyi-rozpochalosya-navchannya-novini-ukrayini_n1415619 (дата звернення: 05.06.2025)

УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ У НАЛАГОДЖЕННІ ГУМАНІТАРНИХ ВЗАЄМИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ТУРЕЧЧИНОЮ

4.1. Особливості становлення української громади в Туреччині

Історія української діаспори у країнах Сходу є малодослідженою. На відміну від української громади в країнах Європи та Америки, яка століттями займалася активно громадською та культурно-просвітницькою діяльністю, українці на Сході почали об'єднуватися лише в останні десятиліття XX століття, в зв'язку з еміграцією внаслідок припинення існування СРСР. Однак, українська присутність у Туреччині налічує не одне століття. Нині, українська діаспора в Туреччині створила осередки по всій країні та низку громадських і культурних організацій. Саме українці по світу першими відгукнулися допомогти Україні на початку російської агресії у 2014 р., а до того підтримували прагнення українського народу обрати європейський вектор життя. Наразі, у часи повномасштабного вторгнення РФ до України, наша громада в Туреччині намагається допомогти багатьом громадянам України, які постраждали від дій російської армії, проводить багатотисячні політичні акції на підтримку України задля привернення уваги світової спільноти до війни. Громади також організовують культурно-просвітницькі та освітні заходи для поширенню та популяризації української культури.

Щоб розкрити участь української діаспори Туреччини у налагодженні гуманітарних взаємин між країнами, варто наголосити на історичному підґрунті української присутності на турецьких землях. Починаючи з XIV ст. турки зазнають слов'янського впливу. Першими до Османської імперії потрапляли південні слов'яни, бо саме їхні території у XIV – XV ст. були підкорені Портою¹⁴⁴. Чи не найбільша доля слов'янських народностей припадала на українців, які мали статус невольників. До Османської імперії їх постачали як

144 Себто Османами.

самі турки, так їхні васали – кримські татари. В ясир¹⁴⁵ захоплювали людей в основному з Поділля, Галичини та Волині¹⁴⁶. Сюди туркам зручно було проникати через залежну Молдавію, або з чорноморських турецьких фортець – Очакова, Акермена на Дністрі. Коли на міжнародній арені виникає козацтво на середину XVI ст. з приходом Дмитра Вишневецького, з турками встановлюються перші дипломатичні відносини. Восени 1553 року він вирушає до столиці імперії – Стамбулу. Місія Вишневецького до султана Сулеймана I мала на меті отримати підтримку в османського правителя і водночас пригасити войовничі напади кримської орди на українські землі¹⁴⁷. Активні спроби на налагодженні відносин України з Османською імперією, розпочалися за часів гетьмана Богдана Хмельницького. Його посланці відправлялися до Стамбулу для вирішення низки питань, зокрема про захист козацької торгівлі у Чорному морі, про укладення військових союзів проти Речі Посполитої. Особливо насиченими були відносини Гетьманщини з васалом Туреччини, Кримським ханством. На початку XVIII ст. внаслідок подій Руїни, центр боротьби за українську державність перенісся закордоном. Зокрема після поразки шведського короля Карла XII у Північній війні з московським царем Петром I, гетьман України Іван Мазепа, як союзник короля, щоб уникнути царської розправи, разом із своїм військом знайшли притулок на турецькій землі. Агенти московського царя весь час старалися підкупити за величезні гроші турецьких султанів, щоб вони видали Мазепу¹⁴⁸. Однак турки залишилися вірні заповітові священної книги ісламу Корану та не видавали втікачів. До Туреччини за гетьманом пішло багато козацької старшини, і майже всі полковники опинилися в його таборі. Друга хвиля козацької еміграції до володінь Османської імперії розпочалася після зруйнування Запорозької Січі російською царицею Катериною у 1775 р. У результаті близько 5 тис.¹⁴⁹ на човнах

145 Ясир (крим. esir, тур. esir) – полон

146 Саган Г. Історична ретроспекція української присутності на турецькій землі. *Вісник Черкаського університету*, 2017. Вип.4, С. 65

147 Саган Г. Історична ретроспекція української... С. 66

148 Там само. С. 67

149 Там само. С. 69

та суходолом дісталися до Акермана. Однак, політику, яку провадив турецький султан у Задунайській Січі, згодом негативно налаштувала козаків проти імперії. Зокрема падишах залучав козаків до частих військових конфліктів з російським царем. Тим часом, імперська Росія почав відновлювати українські козацькі формування, чим змушував запорожців битися зі своїми. Також султан посилав козаків на приборкання своїх підданих-християн. Так, козаків посилали втихомирювати повстання сербів і греків, що справило дуже неприємне враження на них. Під час Першої світової війни переселення до сусідньої чорноморської держави відбувалося у два етапи. Перше відбувся у 1919 р., коли з Одеси до Стамбулу виїхали великі землевласники, урядовці та невелика кількість військових. У січні – листопаді 1920 р. мали місце дві наступні хвилі масової втечі українських і російських військових та представників дрібної буржуазії. 300 тисяч емігрантів не надовго затрималися у Стамбулі та переїхали до Сербії, Болгарії, Угорщини, Румунії та Польщі. У Туреччині залишилося не більше 8 тис. українців, усі звернулися за допомогою до посольства УНР в Стамбулі, де їм видали паспорти, посвідчення та рекомендації, необхідні для отримання медичної допомоги та працевлаштування¹⁵⁰.

Масова міграція українців до Туреччини після розпаду Радянського Союзу в 1990-ті роки була спричинена економічними та соціально-політичними факторами. Країна приваблювала українських мігрантів завдяки своєму географічному положенню, економічним можливостям та відносно лояльному міграційному режиму. Після здобуття незалежності в 1991 році Україна зіткнулася з глибокою економічною кризою. Падіння виробництва, гіперінфляція, масове безробіття змусили багатьох українців емігрувати за кордон. Окрім економічних труднощів, українці стикалися з політичною нестабільністю та корупцією. Відсутність власних законодавчих норм та невизначеність щодо майбутнього країни спонукали багатьох людей шукати стабільних умов для життя за межами України. Перша хвиля міграції

150 Там само. С.69

розпочалась на початку 1990-х років і тривала до середини десятиліття, характеризуючись масовим виїздом людей, які шукали роботу в Туреччині, часто нелегально. Друга хвиля міграції розпочалась у другій половині 1990-х років і була пов'язана зі стабілізацією економічної ситуації в Україні, але з високим рівнем безробіття.

Особливістю української діаспори в Туреччині є те, що серед представників нашої громади більшістю представляють жінки молодого чи середнього віку, які одружені з громадянами Туреччини. Проте, лише частина з них є соціально активними. Інші ж, в силу сімейних, матеріальних чи інших обставин, не беруть участі у громадсько-політичному житті української діаспори, особливо з числа тимчасових переселенців. Активну діяльність провадять понад 50 українців в Стамбулі, 40 осіб в Анталії та 40 осіб в Анкарі¹⁵¹. Також високий рівень активності проявляють громади у Мармарисі, Мерсіні, Коньї, Адані, Бурсі та Коджаелі. Значну частку української діаспори становлять викладачі, підприємці та перекладачі.

Потужним поштовхом до самоорганізації та активізації громадської діяльності української громади в Туреччині стали події Революції Гідності та початок російської агресії проти України. Для наших громадян у багатьох східних країнах події 2013 – 2014 рр. стали певним переломним моментом, поштовхом до об'єднання, і, зрештою, перетворення з національної спільноти на діаспору. На цьому етапі становлення української діаспори в Туреччині вагому роль відіграли українські дипломати. Як і в більшості східних країн, посли виконують функцію організатора та координатора «українського життя» на центральному рівні¹⁵². Зокрема, за допомогою Посольства України 8 квітня 2017

151 Саган Г., Шутчкін В. Українська діаспора в Туреччині під час повномасштабного вторгнення Росії до України: нові виклики та тенденції. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2024. Т.2. Вип. 78. С. 19. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/78-2-3> (дата звернення: 05.06.2025)

152 Сухобокова О. Українська громада в Туреччині: від національної спільноти до діаспори. *Східний світ*. 2021. № 3. С. 138. DOI: <https://doi.org/10.15407/orientw2021.03.135> (дата звернення: 05.06.2025)

р. було проведено перший з'їзд українців Туреччини і створено Координаційну раду українських громад при Посольстві, до якої увійшли керівники українських і кримськотатарських громадських організацій. Цей з'їзд став своєрідною платформою для взаємодії всіх українських громад Туреччини між собою та з Україною, а також інструментом координації їхньої роботи в найважливіших напрямках: інформаційному (популяризація України, привернення уваги до російської агресії), культурно-освітньому (розвиток українського шкільництва в Туреччині), організаційному (допомога в юридичному оформленні українських громад у різних містах Туреччини) і надання допомоги постраждалим у результаті російської агресії на Сході України та окупації Криму¹⁵³. Поряд зі створенням Координаційної ради українських громад прискорилося інституалізація українських осередків у Туреччині і на місцевому рівні. Ба більше, протягом 2017 року було офіційно зареєстровано вісім нових українських організацій. Загалом громадська діяльність української діаспори в Туреччині на той час мала два основні напрямки – репрезентація України та акції, спрямовані на її підтримку в умовах російської агресії. Починаючи з березня 2014 р., українці різних регіонів за підтримки Посольства України постійно проводили заходи на підтримку територіальної цілісності й суверенітету України та кримськотатарського народу. Так, українці Туреччини організовували і брали участь в акціях на підтримку 24 полонених українських моряків у листопаді 2018 р. та інших бранців РФ. У 2019 році громади долучилися до акції «Об'єднані прапором», проведеної у 28 країнах на всіх континентах з ініціативи закордонної української та кримськотатарської діаспори. Вони провели її в трьох великих містах Туреччини – Анталії, Стамбулі та Анкарі¹⁵⁴.

Ще одна особливість української діаспори в Туреччині в тому, що тут відсутня можливість об'єднання громади навколо церкви. Проте, у багатьох

153 Сухобокова О. Українська громада в Туреччині... С.139

154 Там само. С. 141

країнах цей фактор єднання українців є потужним та, навіть, провідним. Ситуація із забезпеченням релігійних потреб в Туреччині має складності. Багато українських громадян, які приїжджають в Туреччину, змінюють релігію. Попри це, в діяльності українських громадських організацій відсутній релігійний тиск, як і будь-який примус. Так, голова Української спілки в Анкарі Юлія Білецька¹⁵⁵ розповідає, що на Великдень до Спілки приходять всі – мусульмани та православні. Для тих, хто змінив релігію, Великдень лишається культурним святом. Також українці Туреччини люблять відзначати свято Покрови – День козацтва. Так само на цьому святі присутні як християни, так і мусульмани.

4.2. Діяльність української діаспори в Туреччині під час повномасштабного вторгнення Росії до України

За даними Посольства України в Турецькій Республіці¹⁵⁶, число українців, які постійно або тимчасово проживали на її території до початку повномасштабного вторгнення Росії до України складало 38 тисяч осіб. Разом з тим, після початку повномасштабної війни Росії проти України, за даними турецького уряду, до Туреччини в'їхало понад 844 тис. наших співвітчизників, однак станом на грудень 2023 року більшість з них виїхали до інших країн чи повернулися до України. Наразі кількість українців, які залишилися на тимчасове проживання в Турецькій Республіці складає близько 23 тис. осіб¹⁵⁷. Географічний розподіл українців за регіонами виглядає неоднорідним. Так, у містах Стамбул та Анталія проживає близько 15000 українців, у Бурсі – понад 1100, у Анкарі – до 5000¹⁵⁸. Отже, більшість громадян України оселилися на

155 Білецька Б. Українська діаспора в Туреччині має жіноче обличчя. *Наш світ*. URL: <http://nashsvit.in.ua/?p=5220> (дата звернення: 05.06.2025)

156 Українська громада в Туреччині. *Посольство України в Турецькій Республіці: офіційний вебсайт*. URL: <https://turkiye.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/ukrayinska-gromada-v-turechchin> (дата звернення: 05.06.2025)

157 Там само.

158 Там само.

південному заході країни, у найбільш економічно розвинених районах Туреччини.

З початком широкомасштабної агресії Росії Посольством та консульськими установами України поміж українських громад було організовано низку інформаційних та громадських акцій на підтримку України, ЗСУ, засудження агресії та військових злочинів російської армії проти громадян України. Зокрема, 24 – 25 лютого 2022 року українська громада Стамбулу вийшла до будівлі консульства РФ в Стамбулі на акцію протесту проти агресії та на підтримку України¹⁵⁹. Учасники зібрання виконували гімн України та вимагали в турецького уряду закрити стратегічно важливі протоки Боспор та Дарданелли, припинення війни, притягненню Володимира Путіна та військово-політичне керівництво РФ до міжнародного трибуналу за скоєну війну. Участь в акції також взяли представники кримськотатарських діаспорних організацій, українські дипломати, небайдужі громадяни Туреччини та представники інших країн. Також, українська діаспора не стояла осторонь і у питаннях практичної допомоги Україні та її народу. З 24 лютого дипломатичні установи в Туреччині – Посольство України в Анкарі, генконсульство в Стамбулі та консульство в Анталії за сприяння української громади стали осередками організації збору, та відправки гуманітарної допомоги в Україну. Громадяни Туреччини давали харчі, одяг, предмети гігієни, ліки, багато з них допомагали грошима, перераховуючи їх на банківський рахунок, відкритий посольством в Анкарі¹⁶⁰. Менше ніж за

159 У Стамбулі українці другий день поспіль пікетують консульство РФ. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3412979-u-stambuli-ukrainci-drugij-den-pospil-piketuut-konsulstvo-rf.html> (дата звернення: 05.06.2025)

160 Туреччина: від серця до серця – разом до перемоги. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3436652-tureccina-vid-serca-do-serca-razom-do->

добу після відкриття рахунку було зібрано 1 млн 300 тисяч турецьких лір (близько 90 тисяч доларів США) Так, через можливості українських громад по всій Туреччині було організовано та налагоджено збір гуманітарної, медичної, фінансової та продовольчої допомоги на потреби України, а також надавалося активне сприяння у тимчасовому розселенні і забезпеченні базової допомоги вимушеним емігрантам з України¹⁶¹.

Нині, особливістю перебування переселенців в Туреччині є те, що жодних державних програм для них не передбачено, як і соціальної допомоги. Після 90 днів безвізового перебування українці, які залишаються в цій країні, мають легально підтвердити своє перебування. За словами голови ГО «Українська спілка в Анкарі» Юлії Білецької¹⁶², міграційна служба Туреччини пропонує оформити туристичну посвідку на проживання, яка разом із медичним страхуванням коштує близько 400 доларів. Наших громадян, які постраждали під час війни, сприймають радше як туристів, ніж біженців. Турецький уряд в більшості скеровував українців отримати саме туристичний статус, навіть коли вони подавалися на міжнародний захист. Турецька сторона відмовляла і часто лякала певними обмеженнями у проживанні, проте 7131 осіб¹⁶³ вдалося отримати міжнародний захист. Однак, його українцям все ж дають неохоче. Коли вони вирішують отримати цей захист, можуть достатньо довго перебувати в статусі «заявника» і чекати на розгляд документів. За словами голови ГО, це може тривати довше за відведені законом Туреччини 6 місяців¹⁶⁴.

Однією із причин, через яку українці їдуть з Туреччини – неможливість працевлаштуватися. Якщо людина має туристичну посвідку на проживання, то вона не може отримати хорошу, високооплачувану роботу. Працевлаштуватися можна тільки якщо роботодавець самостійно оформить дозвіл. Однак, не

[peremogi.html](#) (дата звернення: 05.06.2025)

161 Там само.

162 Туристи, а не біженці: українці, які тікали від війни, зрідка затримуються в Туреччині. *RFI*. URL: <http://surl.li/nzytws> (дата звернення: 05.06.2025)

163 Там само.

164 Там само.

дивлячись на відсутність державних програм щодо підтримки біженців, було запущено масштабний проект підтримки від міжнародної організації «АСАМ»¹⁶⁵, тому вся допомога забезпечується волонтерськими організаціями. Цей проєкт є наразі єдиною централізованою ініціативою з підтримки українців в Туреччині. У його межах українські біженці отримують правову підтримку, юридичну інформацію про права та обов'язки в Турецькій Республіці, допомогу з перекладу, тощо. До проєкту долучені перекладачі, юристи, експерти з захисту дітей, медичні педагоги, та ін. З усіх питань допомоги в його межах було відкрито гарячу лінію, на яку могли звертатися біженці за допомогою. З 4 серпня 2022 року офіс «АСАМ» почав працювати в Анталії¹⁶⁶.

Також Асоціацією солідарності з біженцями й іммігрантами (АСАМ) разом з Дитячим фондом ООН та Посольством України в Туреччині, в Анкарі 3 серпня 2022 року організували тренінг з розвитку потенціалу для українських організацій та керівників українських громад, що офіційно діють в різних регіонах Туреччини¹⁶⁷. На тренінгу вчили вирішувати побутові питання, консультували з питання отримання соціальної допомоги, забезпечення освітою, медичним страхуванням, безпеку жінок та дітей та акцентували на особливостях турецького міграційного законодавства по перебуванню в країні.

Проблема організації повноцінного навчання для дітей – ще одна причина, через яку українці не затримуються в Туреччині. Переважна більшість дітей, які вимушено виїхали з України, сьогодні навчаються дистанційно. Відповідно до Конституції Турецької

165 Турецька неурядова організація Асоціація солідарності з біженцями та іммігрантами (АСАМ) – організація, що заснована у 1995 році в Анкарі, як незалежна та неприбуткова, для допомоги шукачам притулку та мігрантам. Вона працює у сфері міграції у більше ніж 30 провінціях Туреччини, де діють 60 офісів.

166 Для українців в Туреччині запустили гарячу лінію. *Visitukraine*. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/658/dlya-ukrainciv-v-tureccini-zapustili-garyacu-liniyu> (дата звернення: 05.06.2025)

167 В Анкарі відзначили День вишиванки. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3864588-v-ankari-vidznacili-den-visivanki.html> (дата звернення: 05.06.2025)

Республіки єдиною державною мовою, обов'язковою для вивчення для усіх громадян країни, є турецька¹⁶⁸. Вивчення мов нацменшин відбувається, в першу чергу, в рамках діяльності культурно-освітніх громадських організацій. На 2024 рік в Туреччині діють 20 українських спілок. Для забезпечення освітньо-культурних потреб дітей на їх базі було організовано суботні школи чи українські класи, які забезпечують дітей навчальною і художньою літературою, проводять культурні заходи та святкування національних свят. Діаспорна організація «Українське товариство взаємодопомоги» в Стамбулі літом 2022 року для дітей біженців з України й учнів української суботньої школи організували літній табір «Барвінок» з елементами української скаутської організації «Пласт». Як зазначила очільниця Українського товариства взаємодопомоги в Стамбулі, організаторка табору Тетяна Фецан¹⁶⁹, у ньому брали участь 140 дітей з різних куточків України, зокрема із Запоріжжя, Миколаєва, Дніпра, Харкова, Києва, Кривого Рогу, Одеси, Херсона, та Чорнобаївки. Завдяки таким організаціям, українська громада в Анкарі відзначила День вишиванки¹⁷⁰, де наші громадяни були вбрані у вишивані сорочки. Громада зібралися в Українському парку, де у 2023 році висадили дерева, саджанці яких були привезені з України.. Цим заходом посол України в Туреччині Василь Бондар підкреслив важливість цього дня, який об'єднує українців у багатьох куточках світу. Дипломат наголосив на важливості єдності та злагодженості української спільноти та громади в Туреччині заради підтримки, допомоги та перемоги України¹⁷¹. Також, українська діаспора провела

168 Українська громада в Туреччині. Посольство України в Турецькій Республіці: офіційний вебсайт. URL: <https://turkiye.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/ukrayinska-gromada-v-turechchini> (дата звернення: 05.06.2025)

169 У Стамбулі за підтримки Baykar Makina проходить табір для дітей вимушених переселенців з України. Укрінформ. <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3550678-u-stambuli-za-pidtrimki-baykar-makina-prohodit-tabir-dla-ditej-vimusenih-pereselenciv-z-ukraini.html> (дата звернення 22.08.2024)

170 В Анкарі відзначили День вишиванки. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3864588-v-ankari-vidznacili-den-visivanki.html> (дата звернення: 05.06.2025)

171 Там само.

акцію в День пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні. До демонстрації долучилися представники громади, консульства, також небайдужі турецькі містяни¹⁷². Жителі Анталії підтримали українську акцію.. Були також ті, хто запитував чому українська громада зібралася, адже вважали, що війна вже закінчилася. Однак діаспора пояснювала, що війна триває.

Українська громада в Туреччині також активно сприяє розвитку національного культурного життя для наших співвітчизників. Так, Перший Український академічний театр для дітей та юнацтва представив виставу «Джереґеля. Дівич-доля»¹⁷³ в рамках театрального фестивалю, який відбувся в Анкарі. Цей театр вперше брав участь у фестивалі Туреччини. Вистава демонструвала елементи весільних обрядів в Україні. Надзвичайний та Повноважний посол України в Туреччині Василь Боднар висловив сподівання, що після перемоги у всіх театрах України буде звучати турецька музика і будуть представлені турецькі актори¹⁷⁴.

Отже, розкривши діяльність української діаспори в Туреччині та її роль у налагодженні гуманітарних взаємин між двома країнами, можна зробити висновок, що більша частина українців, які опинилися в Туреччині протягом останніх десятиліть, стали не лише однією з найбільших за чисельністю українських громад на Сході, а й українською діаспорою, що має мережу власних культурних і громадських організацій, об'єднаних єдиним координаційним центром, який співпрацює з турецькою владою. Потужним поштовхом до згуртування й активізації української громади в Туреччині стали події Революції Гідності та російська агресія проти України. Завдяки цим подіям, громада змогла самоорганізуватися, консолідуватися та трансформуватися в повноцінну

172 Акція пам'яті: українці Туреччини вийшли на демонстрацію. *Світовий конгрес українців: офіційний вебсайт*. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/akczia-pamiaty-ukrayinci-turechchyny-vyishly-na-demonstraciiu/> (дата звернення: 05.06.2025)

173 Український театр взяв участь у фестивалі в Анкарі. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3777779-ukrainskij-teatr-vzav-ucast-u-festivali-v-ankari.html> (дата звернення: 05.06.2025)

174 Там само.

діаспору. Внаслідок повномасштабного вторгнення РФ до України у 2022 році, Туреччина стала новим притулком для численної групи українських біженців, що призвело до збільшення української діаспори в країні. Біженці зіткнулися з низкою викликів, такими як адаптація до нових умов життя, мови та культурні відмінності. Важливою є підтримка з боку українських спілок та різних організацій, які допомагають інтегруватися в турецький простір. Українська діаспора в Туреччині активно долучилася до створення мереж підтримки та стала організовувати благодійні акції на допомогу Україні. Незважаючи на складнощі, українці в Туреччині намагаються підтримувати свою культуру, традиції та мову. Це проявляється в організації культурних заходів, святкуванні українських свят та відкритті навчальних закладів. Досвід українців у Туреччині під час великої війни також акцентує увагу на важливості правового статусу мігрантів і забезпечення їхніх прав, що потребує уваги з боку державних структур. Війна в Україні активізувала глобальну солідарність, зокрема через українську діаспору, що формує нові шляхи співпраці з іншими країнами в забезпеченні політичної та матеріальної підтримки до повної перемоги нашої держави над країною-терористкою.

ВИСНОВКИ

Отже, дослідивши культурно-гуманітарну співпрацю України та Туреччини 1991 – 2024 рр., було зроблено наступні висновки:

1) Питання культурно-гуманітарного партнерства між Україною та Туреччиною залишаються недостатньо дослідженими в українській історичній науці, що зумовлено переважною увагою дослідників до політико-економічних аспектів двосторонніх відносин. Зокрема, наукові праці здебільшого зосереджувалися на аналізі особливостей розвитку політичних і економічних зв'язків, перспектив стратегічного партнерства, а також впливу зовнішньополітичних факторів на формування культурно-гуманітарної співпраці між двома країнами. Водночас, дослідники, які вивчали зовнішньополітичні відносини України та Туреччини, лише частково торкалися проблематики освітньої та наукової співпраці, що становить важливу складову суспільного розвитку обох держав. Освітня та наукова співпраця між Україною та Туреччиною є ключовими напрямками культурно-гуманітарного партнерства, які сприяють не лише обміну знаннями, але й зміцненню взаєморозуміння та міжкультурного діалогу. Для ґрунтового вивчення цих аспектів важливими джерелами є офіційні матеріали, доступні на сайтах державних органів управління, закладів вищої освіти України, а також дипломатичних інституцій. Зокрема, двосторонні угоди та меморандуми, укладені між Україною та Туреччиною, надають вичерпну інформацію про зміст, форми, механізми реалізації та зобов'язання сторін у сфері освітньої та наукової співпраці. Ці документи визначають стратегічні напрями партнерства, включаючи програми академічної мобільності, спільні наукові проекти, а також обмін викладачами й студентами. Матеріали, розміщені на сайтах закладів вищої освіти України, висвітлюють основні вектори співпраці, серед яких – партнерство з турецькими університетами, культурними та науковими центрами. Такі джерела розкривають специфіку спільних освітніх програм, організацію наукових конференцій, а також реалізацію проектів, спрямованих на дослідження

культурної спадщини, історії та сучасних суспільних процесів обох країн. Окрім цього, важливе значення мають матеріали, опубліковані на сайтах дипломатичних інституцій, зокрема Посольства України в Турецькій Республіці та Посольства Туреччини в Україні. Вони детально описують практичні аспекти реалізації двосторонньої співпраці, включаючи організацію культурних заходів, стипендійних програм, а також ініціатив, спрямованих на популяризацію української та турецької культур. Отже, систематичне вивчення зазначених джерел дозволяє не лише реконструювати історію та сучасний стан освітньої та наукової співпраці між Україною та Туреччиною, але й виявити перспективи її подальшого розвитку. Подальші дослідження в цій сфері потребують комплексного підходу, який би поєднував аналіз офіційних документів, академічних публікацій та практичних результатів реалізації спільних проєктів, що сприятиме поглибленню партнерства між двома країнами в культурно-гуманітарній сфері.

2) Аналіз становлення та розвитку політичних взаємин між Україною та Турецькою Республікою за період незалежності України (1991–2025) засвідчує формування міцного стратегічного альянсу, який ґрунтується на спільних інтересах у сферах безпеки, економічної стабільності, регіональної співпраці та гуманітарної взаємодії. Протягом тридцяти років двосторонні відносини трансформувалися від початкових дипломатичних контактів до комплексного партнерства, закріпленого низкою політичних, військових і економічних угод. Ці угоди створили підґрунтя для поглибленої співпраці у таких ключових сферах, як підготовка військових кадрів, обмін передовими технологіями, а також координація зусиль для забезпечення стабільності й безпеки в Чорноморському регіоні, що є стратегічно важливим для обох держав. Одним із визначальних чинників зміцнення українсько-турецьких відносин стала підтримка Туреччиною кримськотатарської спільноти під час анексії Криму Російською Федерацією у 2014 році та подальшої війни на Сході України. Анкара не лише рішуче засудила незаконну окупацію Криму, але й виступила на захист прав

кримських татар, що стало важливим кроком у поглибленні політичної довіри між двома країнами. Ця позиція Туреччини сприяла формуванню міцного політичного діалогу, спрямованого на підтримку територіальної цілісності України та протидію російській агресії. Ключовим етапом у розвитку двостороннього військового співробітництва стало підписання Рамкової військової угоди, яка відкрила нові можливості для України в контексті нарощування оборонного потенціалу. Зокрема, співпраця у сфері постачання сучасного озброєння, зокрема безпілотних літальних апаратів типу «Bayraktar», та обмін досвідом у підготовці військових кадрів суттєво посилили здатність України протистояти російській військовій агресії. Ця угода також сприяла розвитку спільних проєктів у сфері оборонної промисловості, що стало важливим елементом стратегічного партнерства. Значну роль у підтримці України відіграла позиція Туреччини щодо захисту суверенітету та територіальної цілісності України. Одним із ключових проявів цієї підтримки стало рішення Туреччини закрити протоки Боспор і Дарданелли для проходу російських військових кораблів відповідно до Конвенції Монтре. Цей крок суттєво обмежив оперативні можливості російської флотилії в Чорному морі, що мало важливе стратегічне значення для України. Крім того, Туреччина виступила ініціатором та активним учасником гуманітарно-військової операції з евакуації захисників Маріуполя з металургійного комбінату «Азовсталь» у 2022 році, що стало важливим проявом солідарності з Україною в умовах війни та підкреслило гуманітарну складову двосторонніх відносин. Економічний вимір українсько-турецького партнерства також відіграє важливу роль. Укладання «зернових угод» за посередництва Туреччини та Організації Об'єднаних Націй у 2022 році дозволило Україні відновити експорт сільськогосподарської продукції через Чорне море, що мало критичне значення для запобігання економічному колапсу в умовах воєнного стану. Ці угоди не лише сприяли стабілізації економічної ситуації в Україні, але й підкреслили роль Туреччини як важливого посередника

у вирішенні глобальних продовольчих криз, зміцнивши її позиції як регіонального лідера.

Незважаючи на значні досягнення у двосторонніх відносинах, певні аспекти політики Туреччини викликають дискусії в контексті українсько-турецького партнерства. Зокрема, дипломатичне посередництво Туреччини у російсько-українській війні, яке передбачає збереження економічних і політичних зв'язків із Російською Федерацією, сприймається як суперечливий фактор. Намір турецького керівництва підтримувати діалог із країною-агресором може створювати напругу у відносинах з Україною, викликаючи сумніви щодо повноти добросусідського партнерства.

3) Після тривалого періоду обмежених контактів у радянську добу, спричинених геополітичними реаліями, Україна з початку 1990-х років розпочала активну роботу з налагодження співпраці з Туреччиною у сфері освіти. Значні результати цієї взаємодії стали помітними з початком ХХІ століття, коли було створено сприятливі умови для інтенсифікації партнерства завдяки укладанню низки двосторонніх угод. Ці угоди, ініційовані Міністерством освіти і науки України, Міністерством національної освіти Туреччини та Радою вищої освіти Турецької Республіки, заклали підґрунтя для обміну досвідом, реалізації спільних освітніх програм і поглиблення академічної співпраці. Освітнє партнерство між українськими та турецькими вищими навчальними закладами виявилось плідним і багатогранним, сприяючи розвитку як академічних, так і культурних зв'язків. Одним із ключових результатів стало створення центрів турецької культури при українських університетах, які слугують осередками для вивчення турецької мови, літератури, історії та культурних традицій. Такі центри не лише сприяють популяризації турецької культури в Україні, але й створюють можливості для міжкультурного діалогу та обміну знаннями. Водночас партнерські угоди між вишами двох країн відіграють важливу роль у популяризації української мови та культури в Туреччині. Зокрема, відкриття кафедр української мови та літератури в провідних закладах

вищої освіти Стамбула стало вагомим кроком у просуванні української культури за кордоном. Ці ініціативи не лише сприяють вивченню української мови в Туреччині, але й підвищують обізнаність про українську культурну спадщину в глобальному контексті, що має важливе значення для зміцнення міжнародного авторитету України в геополітичному та соціокультурному просторі. Окрім цього, освітня співпраця між Україною та Туреччиною сприяє академічній мобільності студентів і викладачів, реалізації спільних наукових проєктів і організації міжнародних конференцій. Такі заходи створюють платформу для обміну інноваційними педагогічними практиками та науковими досягненнями, що збагачує освітні системи обох країн. Культурний обмін, який супроводжує ці ініціативи, сприяє формуванню взаєморозуміння та толерантності між народами України й Туреччини, а також поглибленню їхньої взаємодії в гуманітарній сфері.

4) Науково-технологічне партнерство між Україною та Туреччиною характеризується активною реалізацією спільних проєктів у ключових галузях. У аграрному секторі співпраця зосереджена на впровадженні інноваційних технологій для підвищення продуктивності сільського господарства, зокрема через використання сучасних методів іригації, генетичних досліджень і цифрових рішень. У військово-технічній сфері партнерство між двома країнами набуло особливого значення, зокрема завдяки спільному виробництву високотехнологічного озброєння, такого як безпілотні літальні апарати, а також обміну досвідом у розробці оборонних систем. Науково-дослідна співпраця передбачає спільну роботу над проєктами в галузях інформаційних технологій, біотехнологій і енергетики, що сприяє інтеграції наукових шкіл обох країн. У сфері комунікаційних технологій Україна та Туреччина активно співпрацюють над створенням і впровадженням інноваційних рішень для забезпечення цифрової трансформації, що є важливим для економічного розвитку в умовах глобалізації. Значну роль у поглибленні науково-технологічної співпраці відіграє інвестиційна активність турецьких партнерів. Завдяки науковій привабливості

України, яка базується на її висококваліфікованих кадрах, розвиненій інфраструктурі дослідницьких установ і конкурентоспроможних наукових розробках, турецькі інвестори спрямовують значні кошти на фінансування науково-дослідних і конструкторських проєктів. Ці інвестиції сприяють модернізації української наукової бази, створенню нових робочих місць і підвищенню технологічного рівня економіки. Особливої уваги заслуговують спільні проєкти у сфері високих технологій, які мають потенціал для створення інноваційних продуктів із високою доданою вартістю.

5) Дослідження діяльності української діаспори в Туреччині та її внеску у зміцнення гуманітарних зв'язків між Україною і Турецькою Республікою дозволяє стверджувати, що українська громада в цій країні за останні десятиліття стала однією з найчисельніших і найорганізованіших діаспор на Близькому Сході. Українці в Туреччині не лише сформували активну спільноту, але й створили розгалужену мережу культурних і громадських організацій, об'єднаних координаційним центром, який активно взаємодіє з турецькими органами влади. Ця структура сприяє ефективній координації ініціатив діаспори та її інтеграції в соціокультурний простір Туреччини. Значним імпульсом для консолідації української громади в Туреччині стали ключові події новітньої історії України, зокрема Революція Гідності 2013–2014 років і російська агресія проти України, що розпочалася з анексії Криму та війни на Донбасі. Ці події спонукали українців у Туреччині до самоорганізації, що призвела до трансформації громади в структуровану діаспору з чіткими цілями та активною громадською позицією. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну у 2022 році стало ще одним важливим фактором, який спричинив значне зростання чисельності української діаспори в Туреччині через приплив біженців, які шукали безпечного притулку. Ці новоприбулі зіткнулися з численними викликами, такими як адаптація до нового соціального, мовного та культурного середовища, а також потреба у правовій і соціальній підтримці.

Українські громадські організації та спілки в Туреччині відіграють ключову роль у полегшенні інтеграції біженців, надаючи їм підтримку в питаннях працевлаштування, освіти, правового захисту та психологічної адаптації. Крім того, діаспора активно займається організацією благодійних ініціатив, спрямованих на підтримку України, включаючи збір гуманітарної допомоги, фінансову підтримку Збройних сил України та популяризацію української справи на міжнародній арені. Ці зусилля сприяють не лише вирішенню нагальних потреб, але й зміцненню солідарності між українською діаспорою та турецьким суспільством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

Архівні матеріали

Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України

Ф.1404 Покальчук Юрій Володимирович, український письменник, перекладач.

Опис 1

1. Справа 230. Документи про організацію та участь Покальчука Ю. В. в міжнародному літературному семінарі-круїзі «Хвилі Чорного моря» країнами Чорного та Егейського морів: колективний паспорт членів української делегації, листи, статті, [сценарій телепередач], анкета. 65 арк.

Опубліковані джерела

Публічно-правові акти

1. Договір про дружбу та співробітництво між Україною та Турецькою Республікою: документ № 792_005, набрання чинності від 30.05.1994 р. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_005#Text (дата звернення: 05.06.2025)

2. Конвенція про захист Чорного моря від забруднення 1992 року: документ № 995_065, ратифікація від 04.02.1994. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_065#Text (дата звернення: 05.06.2025)

3. Меморандум про взаємопорозуміння між Стамбульським фондом науки та культури (Стамбул, Туреччина) та Тернопільським національним педагогічним університетом імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, Україна). *Тернопільський національний університет імені Івана Франка: офіційний*

вебсайт. URL: https://tnpu.edu.ua/naukova-robota/dohovory/stambul_fond.pdf
(дата звернення: 05.06.2025)

4. Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про погодження списку проектів, до яких застосовуються положення статті 2 Угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом Турецької Республіки про технічне і фінансове співробітництво від 14 листопада 2002 року: документ № 792_085, редакція від 03.11. 2018. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_085#Text (дата звернення: 05.06.2025)

5. Меморандум про взаєморозуміння у сфері електронних комунікацій між Національною комісією з питань регулювання зв'язку України та Органом з питань інформаційних та комунікаційних технологій Турецької Республіки: документ № 792_074 від 24.09.2010. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_074#Text (дата звернення: 05.06.2025)

6. Меморандум про порозуміння між Університетом імені Ататюрка та Тернопільським національним педагогічним університетом імені Володимира Гнатюка. *Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка: офіційний вебсайт.* URL: https://tnpu.edu.ua/naukova-robota/dohovory/Universytet_Ataturka_Erzum.pdf (дата звернення: 05.06.2025)

7. Меморандум про співробітництво між Міністерством освіти і науки України та Радою вищої освіти Туреччини у сфері вищої освіти: документ № 792_003-17 від 14.04.2017. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_003-17#Text (дата звернення: 05.06.2025)

8. План дій у надзвичайних ситуаціях на Чорному морі до Протоколу про співробітництво в боротьбі з забрудненням Чорного моря нафтою й іншими шкідливими речовинами внаслідок надзвичайних ситуацій: документ № 998_305, прийняття від 24.06.2006. База даних «Законодавство України» / ВР

України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_305#Text (дата звернення: 05.06.2025)

9. Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною і Турецькою Республікою: документ №792_024 від 03.02.1992 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_024#Text (дата звернення: 05.06.2025)

10. Протокол про технічне, наукове та економічне співробітництво між Міністерством сільського господарства України і Міністерством сільського господарства та сільських справ Турецької Республіки: документ № 792_006 від 04.05. 1992 . База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_006#Text (дата звернення: 05.06.2025)

11. Рамкова військова угода між Кабінетом міністрів України та урядом Турецької Республіки: документ №792_004-20, ратифікація від 18.11.2021 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_004-20#Text (дата звернення: 05.06.2025)

12. Угода про співробітництво в галузі освіти між Міністерством освіти України та Міністерством Національної освіти Радою вищої освіти Турецької Республіки: документ № 792_300 від 21.05.1998. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_300#Text (дата звернення: 05.06.2025)

13. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Турецької Республіки про технічне і фінансове співробітництво: документ №792_030, ратифікація 18.09.2003. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_030#Text (дата звернення: 05.06.2025)

14. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про співробітництво в галузі охорони навколишнього природного середовища: документ №792_058, затверджено 31.01.2007. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_058#Text (дата звернення: 05.06.2025)

15. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про співробітництво в сфері науки і технологій: документ № 792_057, ратифікація від 15.03.2007. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_057#Text (дата звернення: 05.06.2025)

16. Угода між Міністерством України у справах науки і технологій і Радою з наукових та технічних досліджень Турецької Республіки про співробітництво у галузі наукових та технологічних досліджень: документ № 792_068, підписання від 26.02.1997. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_068#Text (дата звернення: 05.06.2025)

17. Угода між Урядом України та Урядом Турецької Республіки про співробітництво в галузях військової підготовки, технологій та науки: документ №792_064, ратифікація від 01.10.2008. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_064#Text (дата звернення: 05.06.2025)

18. Угода про співробітництво в галузі освіти між Міністерством освіти України та Міністерством Національної освіти Радою вищої освіти Турецької Республіки: документ № 792_300 від 21.05.1998. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_300#Text (дата звернення: 05.06.2025)

19. Угода про створення Чорноморської Групи Військово-Морського Співробітництва: документ №998_151, ратифікація від 05.06.2003 р. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_151#Text (дата звернення: 05.06.2025)

Діловодна документація

20. Звіт декана Факультету суспільно-гуманітарних наук за 2024 рік. *Факультет суспільно-гуманітарних наук.* URL:

https://fshn.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/Zvit_dekana/%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%A4%D0%A1%D0%93%D0%9D%D0%B7%D0%B0_2024.pdf (дата звернення: 05.06.2025)

Матеріали періодики

21. Bayraktar знищив систему РЕБ на Київщині. *Укрінформ*. 12 березня 2022 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3427269-bayraktar-znisiv-sistemu-reb-na-kiivsini.html> (дата звернення: 05.06.2025)

22. Revealed: how UK technology fuelled Turkey's rise to global drone power. *The Guardian*. Wed 27 Nov 2019. URL: <https://www.theguardian.com/news/2019/nov/27/revealed-uk-technology-turkey-rise-global-drone-power> (дата звернення: 05.06.2025)

23. Білецька Б. Українська діаспора в Туреччині має жіноче обличчя. *Наш світ*. URL: <http://nashsvit.in.ua/?p=5220> (дата звернення: 05.06.2025)

24. В Анкарі відзначили День вишиванки. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3864588-v-ankari-vidznacili-den-visivanki.html> (дата звернення: 05.06.2025)

25. В українській школі в Анталії розпочалося навчання. *24 канал. Освіта*. 16 вересня 2020 рік. URL: https://education.24tv.ua/ukrayinskiy-shkoli-antaliyi-rozpochalosya-navchannya-novini-ukrayini_n1415619 (дата звернення: 05.06.2025)

26. Всі команди оборони «Азовсталі» повертаються з Туреччини – Зеленський. *Радіо Свобода*. 08.07.2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-azovstal-poloneni-zelenskyi/32494758.html> (дата звернення: 05.06.2025)

27. Для українців в Туреччині запустили гарячу лінію. *Visitukraine*. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/658/dlya-ukrainciv-v-tureccini-zapustili-garyacu-liniyu> (дата звернення: 05.06.2025)

28. Ердоган у Києві: Обережні обіцянки мовою прагматичної дружби. *DW: новини й аналітика*. 10.10.2017. URL: <http://www.dw.com/uk/ердогану-києві-обережні-обіцянки-мовою-прагматичноїдружби/a-40886157> (дата звернення: 05.06.2025)
29. З України «зерновим коридором» вивезли 20 млн тонн вантажів. *DW*. 03.02.2024. URL: <https://www.dw.com/uk/z-ukraini-zernovim-koridorom-perevezli-ponad-20-mln-tonn-vantaziv/a-68165833> (дата звернення: 05.06.2025)
30. Козак Т. Як живе і кого підтримує кримськотатарська діаспора в Туреччині. 20.03.2017. *Hromadske*. URL: <https://hromadske.ua/posts/krymski-tatary-diaspora-v-turechchyni> (дата звернення: 05.06.2025)
31. Мирний саміт, українські полонені та міждержавні угоди: про що домовились Зеленський та Ердоган. *Прямий*. 08.03.2024. URL: <https://prm.ua/myrnyy-samit-ukrainski-poloneni-ta-mizhderzhavni-uhody-pro-shcho-domovylys-zelenskyi-ta-erdohan/> (дата звернення: 05.06.2025)
32. Назарчук І. Застосування Конвенції Монтре за умов російсько-української війни. *Юридична Газета online. Всеукраїнське професійне юридичне видання*. 16 травня 2022 р. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/zastosuvannya-konvenciyi-montre-za-umov-rosiyskoukrayinskoyi-viyni.html> (дата звернення: 05.06.2025)
33. Турецька Ваукар має намір інвестувати у створення в Україні наукового центру та виробництва БПЛА. *Interfax-Україна. Інформаційне агентство*. 12 серпня 2021 р. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/investments/761297.html> (дата звернення: 05.06.2025)
34. Турецька лихоманка: Ердоган посварився із Трампом і приїхав до Порошенка. *New voice*. 10.10.2017. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/turetska-lihomanka-erdogan-posvarivsja-z-trampom-i-prijihav-do-poroshenka-1996081.html> (дата звернення: 05.06.2025)

35. Туреччина готова провести морську евакуацію військових з «Азовсталі», але згоди на це ще не отримала. *Радіо Свобода. Новини | Суспільство*: офіційний вебсайт. 14 травня 2022 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-azovstal-evakuatsiya-turechchyna/31849717.html> (дата звернення: 05.06.2025)

36. Туреччина допомогла відновити університет Шевченка після атаки РФ у жовтні 2022 року – ректор. *Укрінформ*. 13.02.2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3959596-tureccina-dopomogla-vidnoviti-universitet-sevcenka-pisla-ataki-rf-u-zovtni-2022-roku-rektor.html> (дата звернення: 05.06.2025)

37. Туреччина: від серця до серця – разом до перемоги. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3436652-tureccina-vid-serca-do-serca-razom-do-peremogi.html> (дата звернення: 05.06.2025)

38. Туреччина: від серця до серця – разом до перемоги. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3436652-tureccina-vid-serca-do-serca-razom-do-peremogi.html> (дата звернення: 05.06.2025)

39. Туристи, а не біженці: українці, які тікали від війни, зрідка затримуються в Туреччині. *RFI*. URL: <http://surl.li/nzytws> (дата звернення: 05.06.2025)

40. Туристи, а не біженці: українці, які тікали від війни, зрідка затримуються в Туреччині. *RFI*. URL: <http://surl.li/nzytws> (дата звернення: 05.06.2025)

41. У Стамбулі за підтримки Baykar Makina проходить табір для дітей вимушених переселенців з України. *Укрінформ*. <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3550678-u-stambuli-za-pidtrimki-baykar-makina-prohodit-tabir-dla-ditej-vimusenih-pereselenciv-z-ukraini.html> (дата звернення: 05.06.2025)

42. У Стамбулі за підтримки Baykar Makina проходить табір для дітей вимушених переселенців з України. *Укрінформ*. <https://www.ukrinform.ua/rubric->

[diaspora/3550678-u-stambuli-za-pidtrimki-baykar-makina-prohodit-tabir-dla-ditej-vimusenih-pereselenciv-z-ukraini.html](https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3550678-u-stambuli-za-pidtrimki-baykar-makina-prohodit-tabir-dla-ditej-vimusenih-pereselenciv-z-ukraini.html) (дата звернення: 05.06.2025)

43. У Стамбулі українці другий день поспіль пікетують консульство РФ. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3412979-u-stambuli-ukrainci-drugij-den-pospil-piketuut-konsulstvo-rf.html> (дата звернення: 05.06.2025)

44. Україно-Турецька військова угода: майже все з перспективою – аж до «східного НАТО». *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3355005-ukrainoturecka-vijskova-ugoda-majze-vse-z-perspektivou-az-do-shidnogo-nato.html> (дата звернення: 05.06.2025)

45. Українська громада в Туреччині. *Посольство України в Турецькій Республіці*. URL: <https://turkiye.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/ukrayinska-gromada-v-turechchini>

46. Український театр взяв участь у фестивалі в Анкарі. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3777779-ukrainskij-teatr-vzav-ucast-u-festivali-v-ankari.html> (дата звернення: 05.06.2025)

47. Український театр взяв участь у фестивалі в Анкарі. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3777779-ukrainskij-teatr-vzav-ucast-u-festivali-v-ankari.html> (дата звернення: 05.06.2025)

48. Українські школи в Туреччині набирають учнів на новий навчальний рік. *УКРІНФОРМ. Мультимедійна платформа іномовлення України*. 29 липня 2019 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/2750083-ukrainski-skoli-v-tureccini-nabiraut-ucniv-na-novij-navcalnij-rik.html> (дата звернення: 05.06.2025)

49. Фесенко В. Стамбульський раунд перемовин – початок більш змістовного, але й складнішого етапу переговорного процесу. *УКРІНФОРМ: мультимедійна платформа іномовлення України*. 30 березня 2022 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3443928-stambulskij-raund-peremovin-pocatok-bils-zmistovnogo-ale-j-skladnisogo-etapu-peregovornogo-procesu.html> (дата звернення: 05.06.2025)

Вебсайти

50. Sinan Paşa Medresesi: офіційний вебсайт. URL: <https://www.sinanpasha.org/> (дата звернення: 05.06.2025)
51. Акція пам'яті: українці Туреччини вийшли на демонстрацію. *Світовий конгрес українців: офіційний вебсайт.* URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/akczia-pamiati-ukrayinci-turechchyny-vyishly-na-demonstraciuu/> (дата звернення: 05.06.2025)
52. В Університеті відкрили Центр вивчення турецької мови та літератури. *Львівський національний університет імені Івана Франка: офіційний вебсайт.* URL: <https://lnu.edu.ua/v-universyteti-vidkryly-tsentr-vyvchennya-turetskoji-movy-ta-literatury/> (дата звернення: 05.06.2025)
53. Виробнича практика релігієзнавців ТНПУ у Турецькій Республіці. *Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка: офіційний вебсайт.* 27 жовтня 2021 р. URL: <https://tnpu.edu.ua/news/6422/> (дата звернення: 05.06.2025)
54. Конкурс українсько-турецьких науково-дослідних проєктів на 2022-2023 роки. *Міністерство освіти та науки України: офіційний вебсайт.* 16 липня 2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/konkurs-ukrayinsko-tureckih-naukovo-doslidnih-proyektiv-na-2022-2023-roki> (дата звернення: 05.06.2025)
55. Наукова конференція з нагоди 100-х роковин участі турецького війська в бойових діях у Галичині 1916–1917 років, 19 травня. *Історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка: офіційний вебсайт.* 17.05.2016. URL: <https://clio.lnu.edu.ua/news/naukova-konferentsiya-z-nahody-100-h-rokovyn-uchasti-turetskoho-vijska-v-bojovyh-diyah-u-halychyni-1916-1917-rokiv-19-travnya> (дата звернення: 05.06.2025)
56. Олег Уруський: Поглиблюємо науково-технічну співпрацю з Туреччиною. *Урядовий портал. Єдиний веб-портал виконавчої влади України: офіційний веб-сайт.* 14 липня 2021 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/oleg->

[uruskij-pogliblyuyemo-naukovo-tehnichnu-spivpracyu-z-turechchinoju](#) (дата звернення: 05.06.2025)

57. Політичні відносини між Україною і Туреччиною. *Посольство України у Турецькій Республіці: офіційний вебсайт*. URL: <https://turkey.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/564-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-i-turechchinoju> (дата звернення: 05.06.2025)

58. Посольство України у Турецькій Республіці: офіційний вебсайт. URL: <https://turkey.mfa.gov.ua/> (дата звернення: 05.06.2025)

59. Радник президента Туреччини зацікавився науковим потенціалом НТУ «ХПІ». *Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут: офіційний вебсайт*. 3 квітня 2017. URL: <http://www.kpi.kharkov.ua/ukr/2017/04/03/radnik-prezidenta-turechchini-zatsikavivsya-naukovim-potentsialom-ntu-hpi/> (дата звернення: 05.06.2025)

60. Стажування грінченківців у Стамбулі. *Київський столичний університет імені Бориса Грінченка: офіційний вебсайт*. URL: <https://kubg.edu.ua/prouniversitet/news/podiji/5885-stazhuvannia-hrinchenkivtsiv-u-stambuli.html> (дата звернення: 05.06.2025)

61. Турецький центр інформації та досліджень. *Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка: офіційний веб-портал*. URL: <https://philology.knu.ua/struktura-if/tsentry/turetskyy-tsentr/> (дата звернення: 05.06.2025)

62. У КПІ готуватимуть фахівців для атомної енергетики Туреччини. *Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського: офіційний вебсайт*. URL: <https://kpi.ua/2019-10-08-tr> (дата звернення: 05.06.2025)

63. У ХПІ зросла кількість турецьких студентів. *Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»: офіційний вебсайт*. 8 листопада 2019 р. URL: <https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/2019/11/08/hpi-turkish-stud/> (дата звернення: 05.06.2025)

64. Україна-Туреччина: нові можливості для співпраці. *Торгово-промислова палата України: офіційний вебсайт*. 20 серпня 2020 рік. URL: <https://ucci.org.ua/press-center/ucci-news/ukrayina-turechchina-novi-mozhливosti-dlia-spiivpratsi> (дата звернення: 05.06.2025)

65. Центр турецької культури та мови. *Одеський національний університет імені І. Мечникова: офіційний вебсайт*. URL: <http://onu.edu.ua/uk/culture/languages/turkey> (дата звернення: 05.06.2025)

Матеріали соціальних мереж

66. *Galyna Sagan*. Представники Факультету: Галина Саган, Руслана Мартич... *Facebook: соціальна мережа*. 4 серпня 2023 р. URL: https://www.facebook.com/galyna.sagan?locale=uk_UA (дата звернення: 05.06.2025)

67. Зеленський В. Створюємо антипутінську коаліцію. Про конкретні санкції та конкретну допомогу для наших військових поговорив з @ursulavonderleyen, з @emmanuelmacron, з @karl.nehammer та @rterdogan. Чекаємо рішучих дій: фото. *Instagram: соціальна мережа*. 24 лютого 2022 р. URL: https://www.instagram.com/p/CaXKn-0AGpG/?utm_source=ig_web_copy_link (дата звернення: 05.06.2025)

68. *Факультет суспільно-гуманітарних наук*. Упродовж 3-9 липня 2023 р. делегація нашого факультету... *Facebook: соціальна мережа*. 10 липня 2023 р. URL: https://www.facebook.com/profile.php?id=100022276343038&locale=uk_UA (дата звернення: 05.06.2025)

69. Щиро вітаємо усіх майстрів слова та до Всесвітнього дня письменника.... *Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України: офіційна Facebook-сторінка*. 3 березня 2024 р. URL: <https://www.facebook.com/share/p/18MvJXMkaY/> (дата звернення: 05.06.2025)

ЛІТЕРАТУРА

Книги

70. Ключковська І., П'ятковська О., Марусик Ю., Черепенчук В., Манюк Х. Українці Туреччини: суспільство, ідентичність, майбутнє. Результати дослідження. Львів, 2022. 315 с. URL: <https://miok.lviv.ua/?p=21047> (дата звернення: 05.06.2025)

71. Сергійчук Б., Сергійчук В. На межі двох світів. Українсько-турецькі відносини в середині XVI – на початку XXI століття. Київ: ПП. Сергійчук М.І., 2011. 320 с.

Статті

72. Aydın M. Tarih boyunca Türkiye-Ukrayna ilişkileri. *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2015. Sayı 28 S. 31 – 44

73. Çınar Y. Rusya-Ukrayna savaşının Türkiye-Ukrayna ilişkilerine izdüşümü. *Istanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2024. Cilt 5 Sayı 1. S. 17 – 31

74. Бостанджи Н. Коротка історія українсько-турецьких зв'язків. *Східний світ*, 2011. №1. С. 15 – 20

75. Демшичак Р. Корекція українсько-турецьких відносин у контексті зовнішньополітичного курсу президента Туреччини Реджепа Ердогана. *Науковий журнал «Політикус»*. 2019. Вип.1. С. 82 – 87. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2019-1-82-87> (дата звернення: 05.06.2025)

76. Замкова К. Особливості українсько-турецьких відносин (2014–2020 рр.). *Соціально-політичні студії: наук. альм.: пр. молодих науковців. Науки: політологія, соціологія, історія, економіка*, 2020. Вип.4. С. 39 – 48

77. Корсунський С. Українсько-турецькі відносини: минуле, сьогодення, завтра... *Зовнішня політика і дипломатія України*, 2011. Вип. 17. С. 24 – 31

78. Лахманюк Т. Україна і Турецька Республіка: шляхи співробітництва. *Україна—Європа—Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2012. Вип.9 С. 140 – 145
79. Марченко А. Культурна дипломатія: поняття та механізми реалізації. *Економіка та суспільство*, 2024. Вип. 70. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-150> (дата звернення: 05.06.2025)
80. Мхитарян Н. До 90-річчя українсько-турецького Договору про дружбу і братерство від 2 січня 1922 року. *Сходознавство* : зб.наук. пр. / голова ред. О.О. Хамрай. Вип. 59. с. 148 – 163
81. Поплавська М. Культурна дипломатія: трансформація дефініції поняття в контексті еволюції світової спільноти (1930-ті – початок 2020-х рр.). *Культура і сучасність : альманах*, 2022. № 2. С. 30 – 35.
82. Саган Г. Історична ретроспекція української присутності на турецькій землі. *Вісник Черкаського університету. Серія. Історичні науки*, 2017. № 4. С.63 – 70
83. Саган Г. В., Шуточкін В. О. Налагодження освітніх зв'язків України з Туреччиною у перші десятиліття XXI століття. *Вісник Черкаського університету. Серія «Історичні науки»*, 2021. Вип. 1. С. 105 – 112. DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5908-2021-1-105-112> (дата звернення: 05.06.2025)
84. Саган Г. В., Шуточкін В. О. Науково-технологічне партнерство України з Туреччиною (1992–2021). *Вісник Черкаського університету. Серія «Історичні науки»*, 2022. Вип.1. С. 167 – 175. DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5908-2022-1-167-175> (дата звернення: 05.06.2025)
85. Саган Г., Шуточкін В. Трансформації політичних відносин між Україною та Турецькою Республікою (2014 - 2024). *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*,

2024. Т.3. Вип.73. С.12 – 20. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-3-2> (дата звернення: 05.06.2025)

86. Саган Г., Шуточкін В. Українська діаспора в Туреччині під час повномасштабного вторгнення Росії до України: нові виклики та тенденції. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 2024. Т.2. Вип.78. С. 17 – 23 DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/78-2-3> (дата звернення: 05.06.2025)

87. Солових Є. Україна-Туреччина: Політико-економічні аспекти взаємовідносин перспективи розвитку. Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. *Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Краєзнавство. Туризм»*. 2018. Вип.8. С. 80 – 87. DOI: 10.26565/2310-9513-2018-8-08 (дата звернення: 05.06.2025)

88. Сухобокова О. Українська громада в Туреччині: від національної спільноти до діаспори. *Східний світ*. 2021. № 3. С. 135–148. DOI: <https://doi.org/10.15407/orientw2021.03.135> (дата звернення: 05.06.2025)

Тези конференцій

89. Földvári S. Türkiye's strategic role in the Black Sea region and encouraging prospects for Ukrainian-Turkish cooperation: матеріали міжнар. конф., м. Ужгород, 4 – 5 жовтня 2024 р. Ужгород, 2024. С. 12 – 20

90. Воротнюк М. Українсько-турецькі відносини: здобутки, проблеми, перспективи. *Зміцнення безпеки в Чорноморському регіоні і перспективи турецько-українського співробітництва: тези міжнародної конференції*, м. Стамбул, 13 травня 2011 р. / Центр міжнародних та європейських досліджень Університету Кадір Хас і Центр Разумкова, 2011 р. С. 36 – 40

91. Центр Разумкова. Українсько-турецьке партнерство в контексті безпеки і стабільності чорноморського регіону. *Зміцнення безпеки в Чорноморському регіоні і перспективи турецько-українського співробітництва: тези міжнародної конференції*, м. Стамбул, 13 травня 2011 р. / Центр

міжнародних та європейських досліджень Університету Кадір Хас і Центр Разумкова, 2011 р. С.49 – 68

Аналітичні записки

92. Мхитарян Н. «Стан та перспективи українсько-турецьких відносин». Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. 2018. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/472/> (дата звернення: 05.06.2025)

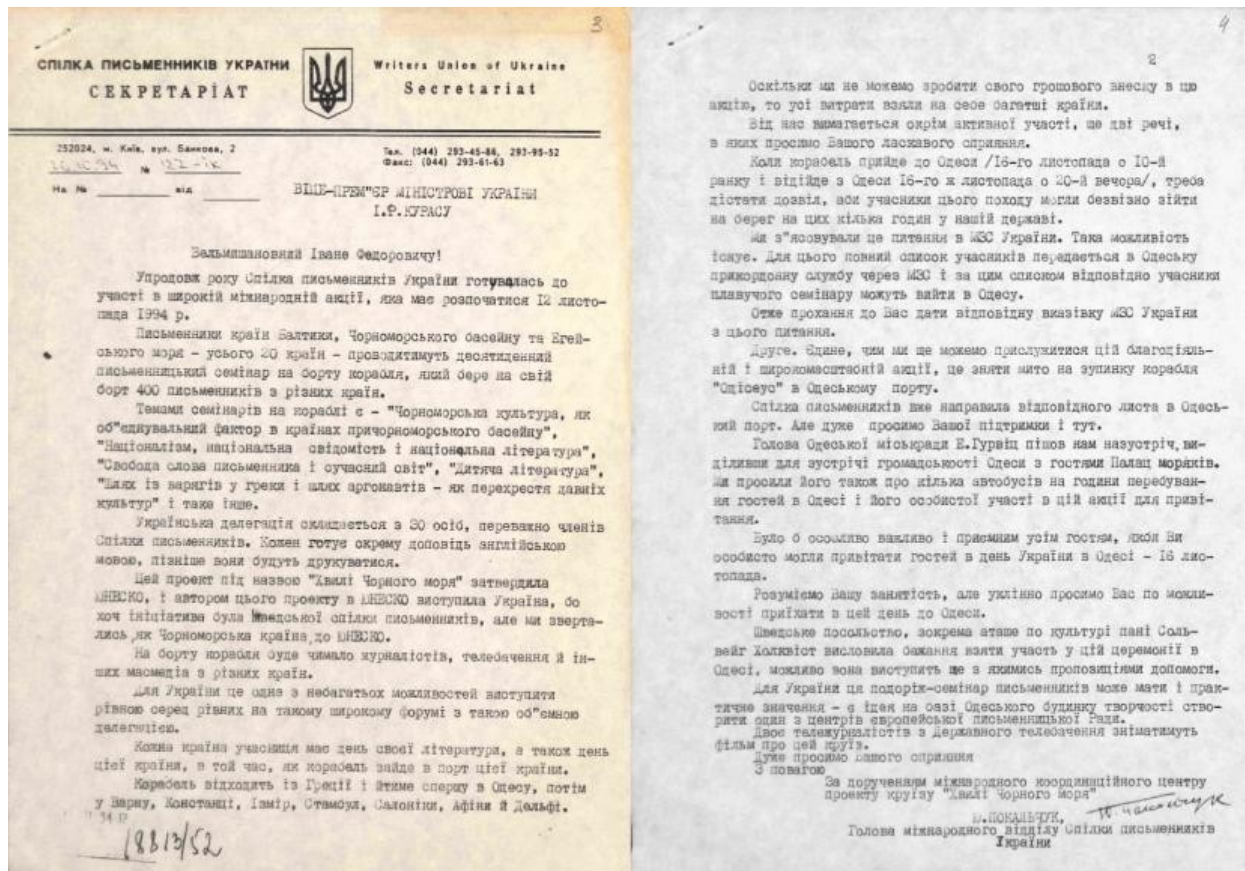
Дисертації

93. Аль-Азаві Хайдер Аділ Кадім. Еволюція регіональної політики Турецької Республіки: дис... канд. політ. наук: 23.00.04. Київ, 2017. 252 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Сканкопії архівних документів

Зображ. 1. Звернення Голови міжнародного відділу Спілки письменників України Юрія Покальчука до віцепрем'єра Міністра України Івана Кураса з проханням допомогти з організацією семінару-круїзу письменників. 26 жовтня 1994 р. ЦДАМЛМ України, ф.1404, оп.1, од.зб.230, арк.3 – 4

ДОДАТОК Б

Фотографії

Зображ. 1. Церемонія відкриття кафедри української мови та літератури в Стамбульському університеті. 27 березня 2018 рік. Фото з веб-сайту Стамбульського університету: <https://www.istanbul.edu.tr/tr/haber/turkiyenin-ilk-ukrayna-dili-ve-edebiyati-ana-bilim-dali-istanbul-universitesinde-730077006D007900470047006500370044005F0045003100>

Зображ. 2. Делегація Історико-філософського факультету Київського університету імені Бориса Грінченка на стажуванні в культурно-освітньому комплексі «Сінан-паша» у м. Стамбул. Фото з власного архіву.

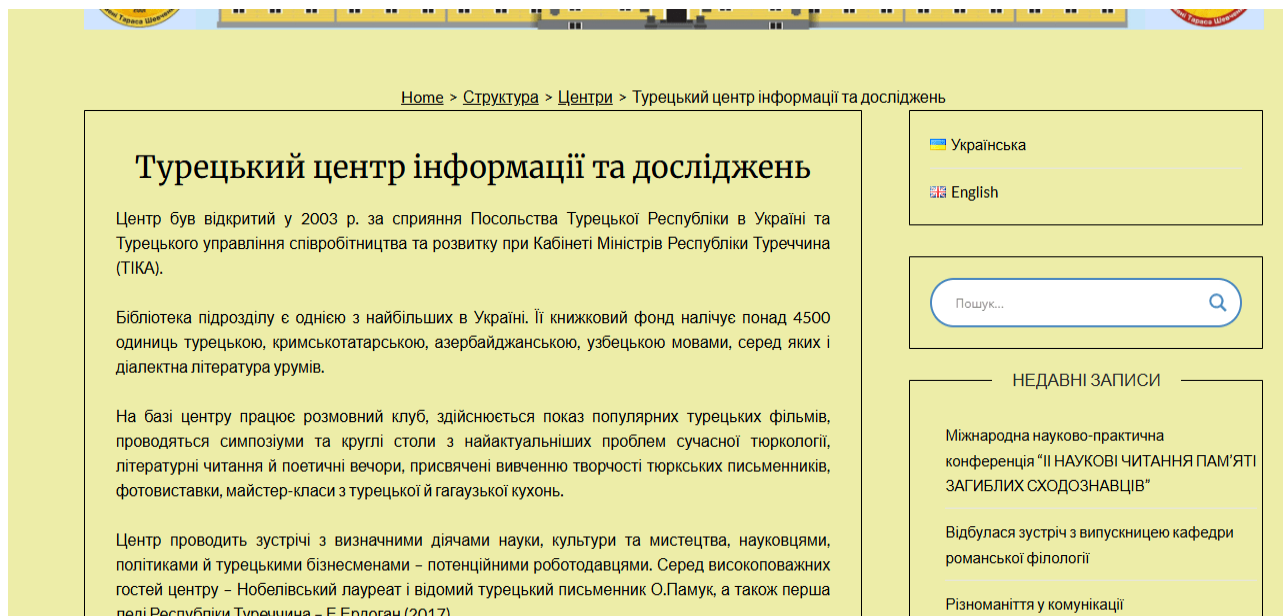

Зображ. 3. Виробнича практика релігієзнавців Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка у м. Стамбул. Жовтень 2021 рік. Фото з офіційного веб-сайту Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка:

<https://tnpu.edu.ua/news/6422/>

ДОДАТОК В

Скріншоти

Зображ.1. Головна сторінка Турецького центру інформації та досліджень
 Навчально-наукового інституту КНУ ім. Т. Г. Шевченка. 4 червня 2025 р. URL:
<https://philology.knu.ua/struktura-if/tsentry/turetsky-tsent/>

Центри культури і мови

Центр культури і дозволяє
студентів та співробітників

Музеї

Фотогалереї

Центр турецької культури та мови

Опубліковано: 10 січня 2017 Останнє оновлення: 05 вересня 2018

Зацікавленість студентів-міжнародників сучасною Туреччиною, як добрим сусідом та стратегічним партнером України, її культурою, національними традиціями, звичаями та обрядами сприяла започаткуванню у 1996 році на кафедрі міжнародних відносин Інституту соціальних наук Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова викладання турецької мови.

Восени 2003 року за підтримки турецької організації ТІКА було створено Центр турецької мови та культури. А у лютому 2012 року в новому корпусі відбулося відкриття другого кабінету цього Центру. Вивчення ведеться за курсами, розробленими викладачами-науковцями кафедри міжнародних відносин:

- "Теоретична граматика",
- "Розмовна практика",
- "Лінгвокраїнознавство Туреччини",
- "Історія та культура Туреччини",
- "Політична система та політичні реалії Турецької Республіки",
- "Основи візової комунікації" 10 годин на тиждень

↑
Top

Зображ. 2. Головна сторінка офіційного веб-сайту Центру турецької культури та мови. Одеського національного університету імені І. Мечникова. 4 червня 2025 р. URL: <https://onu.edu.ua/uk/culture/languages/turkey>